

Az Egyletekről.

Jelen cikkünkben néhány észrevételt akarunk tenni azon mai napság uralkodó hajlamra, mely egyletek alakításában és minden dolognak szervezett testületek általi végrehajtásában nyilatkozik. A véleménykülönbség e tekintetben már is mutatkozni kezd, és úgy az értelmes és áldozatkész egyének, mint a folyvást gáncsoskodók és önzők részéről panasz és zugolódás hallszik a számanélküli egyletek miatt, a melyek most illő szerénységgel, majd a tekintély hatalmával fordulnak hozzánk a segélyért, most a célbavett jót illető szép ígéretekkel, majd a már megtett üdvös dolgok felett tartott ékes dicsbeszédekkel igyekeznek minket azok pártolására megnyerni. Ezek a kételyek és zugolódások azonban leginkább abból származnak, mivel vannak egyes esetek, a melyek az egyletek működését nem a legszebb és vonzóbb színben tüntetik fel. Még eddig nincsenek megalapítva oly általános elvek, a melyekből kiindulva a tevékenység ezen módjának értékét meghatározni vagy a különböző egyletek viszonyos igényeit megítélni lehessen. Nem ígérjük, hogy ezt a hiányt kipótoljuk, de reméljük, hogy némi segélylyel leszünk arra, hogy az emberek helyesebb ítélethez jussanak ezen tárgy felett, mint a minővel most bírnak.

Hogy ez a tárgy figyelmet érdemel, senki sem vonhatja kétségbe, a ki az idők jeleire vigyáz. Annak fontossága arra kényszerít, hogy gondolkozzunk felette. Valóban, korunk egyik legjellemzőbb vonása az az erély, mely a csoportosulás elvében, az egyesült erők, a társulás általi működésben nyilatkozik. Nagyítás nélkül el lehet mondani, hogy napjainkban minden dolgot társulatok hajtnak végre. Az emberek megtanulták, hogy bizonyos esetekben az egyesülés által minő csodákat lehet tenni, és most úgy látszik azt hiszik, hogy az egyesülés mindenre alkalmazható. Alig lehet

oly tárgyat találni, a mire nézve az emberek valamely intézvényt ne létesítettek volna. Ha az emberek bizonyos nézeteket el akarnak terjeszteni vagy másokat el akarnak nyomni: társulatot alkotnak. Ha a büntető törvényt javítani vagy a szegény adósok sorsán könnyíteni akarnak: társulatot alkotnak. Ha a földmívelést, vagy ipart vagy tudományt elő akarják mozdítani: társulatot alkotnak. Ha akadnak, a kik vasárnapon a lóversenyt helyeslik és akadnak, a kik még az utazást se helyeslik e napon: mindenik fél társulatot alkot. Gomba-módra szaporodnak országunkban mindenfelé az intézmények, melyeknek czélja az embereket egy s más dolog kivitelére egyesíteni. Ezen egyletek számai mindenüvé elhatnak, kivéve talán a szegények kunyhóját, és a cselédek-, munkások-, sőt a gyermekektől is öszszegyűjtik a pénzt a központi pénztár részére. A társulásnak imez elve méltó a bölcsész figyelmére, kinek egyedüli czélja, hogy a társadalmat és annak leghatalmasabb rugóit megértse. Különösen érdekes ez az emberbarátra és keresztényre nézve is, mert ez egy hatalmas eszköz s jóra vagy rosra oly messzire kiható, hogy annak határait senki előre nem láthatja, meg nem határozhatja.

Az együttműködés elvének eme hatalmas fejlődését, úgy hisszük, igen könnyű kimagyarázni. Legfőbb oka ennek az a szerfeletti könnyűség, melyet az emberek közötti közlekedés az újabb kor vívmányai, a kereskedés kifejlődése, a gyakori utazások, a posta-hivatalok, a gőzhajó és főkép a sajtó: hírlapok, röpiratok, időszaki és más folyóiratok, irodalmi vállalatok által nyert. Ezen eszközök segélyével azok, a kik egyenlő gondolkozással bírnak, lakjanak bár szerteszélylyel az országban, könnyen megértik egymást és könnyen kezet fognak az együttes működésre. Azt a mesterfogást, a melynek Napoleon a maga győzelmeit köszönheté, értjük nagyszámu sergeknek egy helyen való öszpontosítását, most alkalmazásba vette minden testület és minden felekezet. Azt lehet mondani, hogy a közlekedés megkönnyebbedése által az emberek egyik a másiknak vonzkörébe jutottak és a rokonság törvénye szerint csoportosulhatnak. A kik egy czélra törnek, feltalálják egymást az ország legtávolabb zugában is s egymással egyesülve, közös működési tervöket megállítva, egy jól fegyelmezett hadsereg egyöntetűségével fognak a munkához. A most érintett eszközök által oly könnyüvé lett az egyesülés, hogy egynehány vezérférfinak, a kik bizonyos dologra nézve egymással egyetértenek, egy hónap alatt

az egész országot zavarba lehet hozni, egész államokat el lehet özönleni röpiratokkal és más nyomtatványokkal, a melyek hasonlóan egymásba folyó nagy vizek zugásához, az egymástól távollevő emberek kebelében ugyanazon egy érzést ébresztik fel. Egy új erő ez a társadalomban s ennél fogva egyike a legfontosabb erkölcsi kérdéseknek, hogy emez erőt miként kell felfognunk és abból minő kötelességek várnak reánk.

Hogy a működés ezen módjának megvannak a maga előnyei és ajánló oldalai, nagyon is világos. A főérveket e tekintetben kevés szóban összefoglalhatjuk. Igen helyesen mondják, hogy a mit egyenként ki nem lehet vinni, egyesült erővel végre lehet hajtani. A szellem és kéz egyesülése csodákat mivel. Egyesült erők meghódítják a természetet, átfurják a kősziklákat, pyramisokat emelnek és kimerítik az oceánt. Az ember magára hagyatva, társ nélkül élve, ha csakugyan élhetne így, a leggyengébb teremtmény volna. Egyesülve a hozzá hasonló lényekkel, ura lesz a legerősebb állatoknak, hatalmába ejti a földet és a tengert, és ismereteinek folytonos gyarapodásával, azt lehet mondani, hogy bizonyos tekintetben tulajdonává teszi a világegyetemet.

És ez még nem minden. Az egyesülés által nemcsak ereje gyarapszik az embereknek, hanem a dolgok iránti érdekeltségek és buzgóságuk is felébred. Ez a szívet lánggra gyulasztja. Egy villanyos folyamhoz hasonló érzés támad azoknak szívében, a kiket a közös cél egymásnak közelébe hoz, egymással egyesít. Az ember a magányosságban elcsenevész. Nincs hang, a mely őt anynyira felvillanyozza, mint a rokon-lények hangja. Csak pusztaszemlélése is egy emberi arcznak, melyen nemes érzés ömlik el s a jóságtól tündöklök, a tevésségre vagy a tűrésre új erőt ad. Az egyesülés nemcsak azokat az erőket öszpontosítja, a melyek addig is megvoltak s csak a szétszakadozottságnál fogva nem mutathattak fel semmi eredményt, hanem azon érzésnél és érdekeltségnél fogva, a melyeket felébreszt, teremtő elvé lesz, azaz új erőket hoz létre és oly erők öntudatára segíti a lelket, a melyek más-különben ismeretlenül maradtak volna.

Előadtuk itt azon közönséges érveket, a melyek a társulási hajlamot igazolják és ajánlják. Ezeket néhány szóban lehet összefoglalni, t. i. hogy a társulási ösztön és saját társadalmi viszonyaink a fejlődés és eredménydús működésnek hatalmas rugói. Hogy ebben nagy igazság rejlik, minden habozás nélkül elismerjük. Hogy

kivülről jövő lökés és ösztönzés, a hozzánk hasonló lényekkel való rokonszenv és érintkezés nélkül semmire sem tudnánk menni és semmit sem tudnánk végrehajtani, ezt nem czélunk tagadni. Azonban azt állítjuk, hogy e tekintetben hiányzik a helyes nézet és józan ítélet. Mi azt állítjuk, hogy a társaság helyes használására nézve az emberek még nincsenek eléggé tisztában, hogy azon főjót, a melynek abból reánk háramlania kell és azon főveszélyt, a melynek az által ki vagyunk téve, kevesen veszik fontolóra, és hogy azon téves és ferde nézetek, a melyek e tekintetben uralkodnak, a mi társadalmi viszonyainknak igen sok jótéteményeitől fosztanak meg minket. Ennek fejtegetése szoros összeköttetésben áll jelen cikkünk tárgyával. Nyilván van, hogy minél jobban ismerjük társulási ösztöneink és viszonyaink helyes használását, a főelőnyöket és főveszélyeket, a melyek abból származnak, annál inkább alkalmasok leszünk helyesen itélni meg azon egyleteket, a melyeknek segélyezésére fel vagyunk hiva. Először tehát e tárgyra nézve mondjuk el a magunk nézeteit, és ezt czélozva, szabadságot veszünk magunknak egy kissé nagyobb terjedelmet adni értekezésünknek; mert meggyőződésünk szerint, a társadalmi élet befolyása jelenleg tulhajt a czélon s főleg a jellemnek egyéniségét fenyegeti, a melyért megfelelő kárpótlást nem tud nyújtani.

Azt a nagy elvet, a melyből ezen előzetes tárgyalásnál kiindultunk és a melybe a fennebbi gondolatokat illető nézeteink mind befoglalvák, igen röviden kifejezhetjük. Ennyiből áll: A társadalom felette fontos ránk nézve, mivel az értelmi és erkölcsi erélyt és szabadságot kifejti és gyarapítja. Annak működése az egyénre nézve abban a mértékben jótékony, a minő mértékben felébreszti benne a önmunkásságra serkentő erőt s alkalmassá teszi arra, hogy uralkodjék a társadalmi befolyásokon s azoknak ellenállhasson, a melyeknek első sorban őmaga van alávetve. A társadalom haszna abban áll, hogy tárgyakat, alkalmakat, anyagokat és rugókat szolgáltat, a melyek a lelket élénk tevékenységre ösztönözhetik s alkalmassá tehetik arra, hogy saját természete szabad s felelősséggel biró mivoltának öntudatára jusson, önmagának törvényt szabjon s felemelkedjék azon boldogságra és méltóságra, mely tehetségeinek határ és végnélküli fejlesztésében és tökélyesbitésében áll. A benső teremtő erő az a legfőbb jó, a minek társadalmi hajla-

maink és ősaszeköttetéseink mintegy termőföldjéül szolgálnak. A lélek nem az által lesz gazdagabb, a mit másoktól csak szenvedőlegesen átveszen, hanem annak feldolgozása által. Főleg az erényről merjük állítani, hogy az nem abban áll, a mit öröklünk vagy kívülről nyerünk. Ez a léleknek benső növekvése és ezt a növekvést semmi sem segíti elő anynyira, mint a külső befolyásokkal szemben kifejtett ellentállás, mintha mindig saját meggyőződésünkre hallgatva cselekszünk, és soha sem indulunk pusztán a rokonszenv és utánzási hajlam után. Ezek szerint társulási természetünk és ebből kifolyólag egymással való szövetkezéseink csak eszközök. A cél a benső erő megszerzése; azon erőé, a melynek hivatása a társaság befolyását legyőzni és a felett uralkodni.

Mondják ugyan, hogy a társaságos életnek köszönhetjük legbecsesb ismereteinket. Igaz is, hogy ha születésünktől kezdve magányba volnánk zárva, állati tudatlanságban nőnénk fel. De az is igaz, hogy minden megszerzett ismeretnek csak anynyi becsé van, a mennyiben az által értelmi tevékenységre indítatunk. Annak értékét az az erély határozza meg, a melylyel valamely megszerzett ismeretet magunkévá tenni és alkalmazni igyekszünk. Minden ismeret csak anynyiban becses, a mennyiben az önmunkásságra alkalmasokká tesz és lelkünket újabb igazságok keresésére ösztönzi. Ha erre nem alkalmas, úgy reánk nézve semmit ér. Ha pusztán a mások itéletére támaszkodunk, a nélkül, hogy magunk is gondolkozzunk, akkor a mi értelmünk hitvány géppé aljasodik. A lélek méltóságát azon erélyből lehet megítélni, a melylyel önmagát folytonosan fejleszteni igyekszik. Hősiessé lesz akkor, midőn önmagát becsülni tudja és szabadságát egy félénk és szolgálatra hajlandó korszak közepette is megőrzi, midőn az igazság gyöngéd, de legyőzhetetlen szeretetével és a maga erejének méltóságába és fejlődésébe vetett bizalommal ellent tud állani a társadalomnak.

Hogy felebarátaink oktatására és tanácsára mindnyájunknak szükségünk van, ezt a legtávolabbról sem vonjuk kétségbe. De talán kevesen tudják, hogy mily tökélytelenek még a legjobb tanító-tól nyert fogalmak is és mily sokat kell azokhoz nekünk magunknak adni öngondolkozás által, hogy azok a fogalmak határozott formát öltsenek magokra s életerősekké váljanak. Még az is nagy kérdés, ha vajjon felebarátunk egyáltalában adhat-e nekünk töké-

letesen helyes fogalmat egy összetett tárgyról. De legyen hogy a tanító csakugyan csallhatatlan azon tárgy feletti nézetében, alig hiszem, hogy nyelve minden tekintetben hű kifejezője legyen gondolatainak; mert a szók különböző emberekben ritkán ébresztik fel ugyanazt a gondolatot. Azok a nézetek, melyeket mi a legtehetségesebb egyénektől nyerünk, a legjobb esetben is csak megközelítik az igazságot. Csallhatatlan tanítókra hivatkoztunk, de hát hol találunk ilyeneket? Mi gyarló lényekkel jövünk naponként érintkezésbe, a kik közül legtöbben kevés értelmi tehetséggel bírnak, az előítéletek rabjai és saját szellemi tehetségüket sem ismerik. Egy ilyen világban az értelmi tökélyesbülésnek lényeges feltétele, hogy a társadalom befolyásának s felebarátaink gondolkozásmódjának vakon ne rendeljük alá magunkat.

A mit az értelemről mondottunk, még inkább áll az erkölcsi tökélyesbülésre nézve. Nincs oly emberi lény, a kinek jelleme minden tekintetben biztos példányképül szolgálhatna. És ha található volna is egy tökéletes egyéniség, annak vak és szolgálai utánzása által csak magunknak ártanánk; mert a mi egy emberben jó, egyedül benne jó, az az ő különös természetéhez tartozik, az ő tulajdon tapasztalataiból fejlett ki, csak az ő többi tulajdonságaival kapcsolatban szép és öszhangzatos s a szolgálai utánzás által természetellenessé, izléstelenné és erőszakolttá lenne. A lelkesedés ereje, a mi egyik emberben erény, a másokban fogyatkozás lenne; mert az erény a lélek különböző tehetségei között fennálló egyensúlytól függ és az érzésnek az a fennköltsége, a mely gondolat és akaraterővel párosulva, egészséges és éltető, egy gyenge és érzékeny jellemű lélekre nézve betegséggé válnék és esztelenségbe mehetne át. Saját egyéniségével senkinek sem kell szakítani és senkinek sem kell arra törekednie, hogy a más jellemét öltse magára. Nincs oly veszélyes kísérlet, mint az embereket egyetlenegy formába önteni akarni. Minden embernek saját jellemmel kell bírnia, olyannak kell lennie, a milyen több nincs, azt kell megtennie, a mit más nem tehet meg. Közös természetünknek végtelen különféleségben kell kifejlődnie. Ez elég gazdag arra, hogy számtalan formában nyilatkozzék, a szépnek és dicsőnek számtalan alakját öltse magára. Minden emberre vár bizonyos munka, a melyet saját lelkében végre kell hajtania, várnak kötelességek, a melyeket másokkal szemben teljesítenie kell, vannak oly teendők, a melyek kiválóan őt illetik, a melyeket saját lelkiismeretén kívül senki-

től mástól meg nem tanulhat. Következésképp ne vesse alá senki a maga lelkiismeretét a másokénak, hanem cselekedjék szabadon, egy oly lény erejével és méltóságával, a ki a legfőbb törvényt saját keblében hordja.

Tudjuk, hogy erre azt lehetne felelni, hogy a gondviselés születésünkkel egészen a társadalmi befolyások alá helyezvén mindnyájunkat, ez által a társadalmat az emberi lélek kiformáltatása eszközéül jelölte ki. A gyermek, mondják, kénytelen tisztán szenvedőlegesen, minden megfontolást nélkülöző együgyűséggel egy nagy sereg benyomást, gondolatot, érzést elfogadni azoktól, a kik körülte vannak. Ezt mi tudjuk. De azt is tudjuk, hogy a gyermekkor nem tart örökre. Mi tudjuk, hogy azok a benyomások, öröm és fájdalomérzések, a melyeket a gyermeki lélek környezetétől elsajátít, csak arra valók, hogy abban felébresszék azt az erélyt, mely alkalmassá teszi a lelket ezen benyomások felett a hatalmat kezébe ragadni, mely alkalmassá teszi a lelket arra, hogy a durva anyagtól a finom és tiszta anyagot elválassza s ezen önmunkáság által eredetileg az érzékiség és társadalom által reá erőszakolt anyagokat saját belátása szerint módosítsa s azokat egymással új öszszeköttetésbe hozza. A benső, önképző erőnek ezen tevékenységre való ébresztése által vergődünk ki a gyermekkorból. A ki folyvást szenvedőleges állapotban marad, az olyan ember a sirig gyermeknek marad. Mély bölcsesség rejlik Jézusnak ama nyilatkozatában, hogy a ki az ő tanítványa akar lenni, annak atyját és anyját meg kell gyűlölnie, vagy más szóval: hogy a nevelés által nyert előítéleteket az Isten által nekünk adott új világosságnál kell megvizsgálnunk, hogy az igazság szeretetének győzedelmeskednie kell a mi legjobb és legrégebb barátaink befolyása felett, hogy elfelejtve a társadalom uralkodó elveit azon erkölcsi tökélyre kell igyekeznünk, a mely a Jézus Krisztus életéből, szelleméből és tanításaiból tündöklék felénk. Nagyon érdekes dolog figyelembe venni, hogy miként gondoskodott a teremtő a gyermek szabadságáról éppen abban a korban, midőn leginkább alá van vetve a társadalom befolyásának, az által, hogy tulságos elevenséget, kimagyarázhatatlan örömet, minden korlát ellen türelmetlenséget, az újdonság iránt ingert, vállalkozási szellemet és kiváló képzelő tehetséget oltott keblébe, melyek mind igen alkalmasak arra, hogy az öregek tekintélyét ellensúlyozzák és a gyermeki hiszékenységgel csodálatosan párosítsák azt a kételkedő és kutató szellemet, a mely az értelmi fejlődés alapjául szolgál.

Az emberek közönségesen azt gondolják, hogy az a veszély, a mely minket a társadalom részéről fenyeget, csupán annak rossz tagjaitól származik; mivel ezeknek befolyása reánk sokkal hatalmasabb, mint a jóké. Szerintünk azonban a jók befolyása is épp oly veszélyes lehet, mint a rosszaké. Legtöbbünknek nem azért kell félnünk a társadalomtól, hogy annak befolyása folytán a mi jellemünk positive rosszszá lesz, hanem leginkább azért, hogy negativ jellemet nyom reánk, hogy mi mint szenvedőleges lények élünk és halunk meg, hogy lelkünk önképző és önteremtő ereje nem fejlődik ki bennünk, mi nélkül tökélyesbülésünk lehetetlen. Az a veszedelem érhet, hogy a mások meggyőzésével helyettesítjük majd a magunkét és saját tehetségeink munkásságát a másoktól való függés által korlátozni fogjuk, szóval, hogy teljesen a külső tekintélyek után indulunk, a helyett hogy magunk magunknak irányadói lennénk. A társadalom nyomása reánk állandó és csaknem megmérhetetlen; most nyíltan és követlőleg lép fel ellenünk a tekintély és fenyegetés formájában, majd halkán és gyöngéden közeledik hozzánk hizelgéseivel és ígéreteivel nyervén meg magának. Minő roppant erő rejlik egy haragos tekintetben vagy mosolyban, a dicséretben és hizelgésben, a gunyban és megvetésben, a közvéleményben, a házi szokásokban és előítéletekben, azon község szellemében és állapotában, a melyhez tartozunk. A társadalomnak mindenre megvan a maga megjegyzése. Annak törvényhozása még ruházatunkra, járásunkra és testalkatunkra is kiterjed s az egyén rendesen még arczán, lélekzetvételen és hangján is magán viseli a társadalom befolyását, a melynek közepette él. Ebből kifolyólag az a nagy veszély fenyeget, hogy rabjai leszünk a mások tekintélyének és véleményének, hogy teljesen megfeledkezünk vagy tán sohasem is eszmélünk saját felelősségünkre, hogy nem ismerjük fel magunkban azt az isteni hatalmat, a melylyel magunk felett rendelkezünk és a mely magában foglalja természetünk valódi méltóságát, hogy nem becsüljük meg saját lelkünk szentélyét és azt nyitva hagyjuk környezetünk mindennemű befolyásainak. Egyetlen paizsunk ezen külső nyomás ellen az ellenállás, a mi egyszersmind erényünknek is lényeges feltétele. Minden erény egyéni működésen, benső erélyen, önelhatározáson alapszik. A tömeg által tovább sodortatni, ha mindjárt a legjobb célra is, ennek nincs semmi erkölcsi értéke. Benső indokokra fektetett önelhatározásból kell cselekednünk, a mit cselekszünk. A jók szintugy mint a rosszak ve-

szedelmünkre lehetnek, ha azon türelmetlenségénél fogva, mely a jóknak közös gyengesége, a magok meggyőződését reánk erőszakolják, és megsemmisítik a mi saját értelmi és erkölcsi tevékenységünket. Egy oly társadalom, melyben az uralkodó szokások jók és helyesek, igen is alkalmas arra, hogy az emberek egy részében külsőleg erkölcsös magaviseletet s egy gépies vallásos állapotot teremtsen, csak hogy ezt minden egyébnek lehet nevezni, csak erénynek nem. A pusztá rokonszenvből vagy utánzási hajlamból semmiféle erkölcsi nagy és jó nem származik. Ezek az elvek csak békókat kovácsolnak számunkra és örökös tehetetlenségre kárhoztatnak, ha nem igyekszünk azokat hova-tovább mind inkább ellenőrizni és alája rendelni annak a benső törvényhozónak, és ítélőbirónak, a melynek tekintélye Istentől van és a melynek természetünk feletti uralkodása egyedül biztosítja annak szabad, dicső és örökké tartó növekvését.

Igaz tehát s ezt mindnyájunknak mélyen kell éreznünk, hogy a mi egybeköttetésünk a társadalommal a mily nagy szerencse egyfelől, szintugy nagy veszélylyel is jár. Folytonosan ki vagyunk téve annak a veszedelemnek, hogy erkölcsi ítélőtehetségünktől s az önmagunk feletti rendelkezéstől megfosztassunk, pedig ha ezeket elvesztettük, szellemi létünknek legfőbb kiváltságait veszítettük el. Ezzel a lehető legmélyebben sülyedtünk az anyagi világba, a melynek fő megkülönböztető jele, hogy nem bír önerővel a mozgásra és csak kívülről ható erők hozták mozgásba. A mitől leginkább kell félnünk, az embereknek az a törekvése, mely daczára, hogy azt Jézus is leginkább kárhoztatta, az ő követőinek is egyik legközönségesebb gyengéje volt; értjük az uralkodásra, a zsarnokságra, a velünk egyenlők szabadságának elnyomására, vezérszerep viselésre való törekvést, azt a törekvést, melynél fogva az emberek a helyett, hogy testvérei és barátai lennének felebarátaiknak, törvénybirói kívánnak lenni. A mi legnagyobb és legnehezebb kötelességünk mint társas lényeknek abból áll, hogy a társadalom nyújtotta segílyt a magunk tökéletesítésére folyvást felhasználjuk, a nélkül, hogy annak jármát magunkra vegyük, hogy a mások gondolatját, okoskodását és törekvését figyelemmel kísérvük, azonban saját ítélőtehetségünk szent jogát senkinek fel ne adjuk, hogy felebarátink ösztönzését elfogadjuk és mégis saját meggyőződésünkből kiindulva cselekedjünk, hogy másokkal rokonszenvezzünk és

mégis érzelmeinknek mi adjunk irányt, hogy fogjunk kezét másokkal és mégis lelkiismeretünkre hallgassunk, hogy a társadalom iránti nagybecsülést az önkormányzással egyesítsük, hogy erkölcsi önállóságunkat a társadalomtól való függéssel öszhangba hozzuk, hogy becsüljünk másokat a nélkül, hogy önbecsülésünket elvesztenők, hogy szeressük barátainkat és tiszteljük a feljebbvalókat, de egy percze se felejtkezzünk el azon erkölcsi tökély iránt tartozó legfőbb tiszteletről, a melyet egy barátunk, egy felettünk álló sem valószínű és a melynek parancsszavára hallgatva, igen gyakran kénytelenek leszünk elválni mindazoktól, a kiknek környezetében élünk. Ez a mi nagy feladatunk a társadalomban, és hogy ennek eleget tehessünk, tekintsünk szüntelen a Jézus Krisztusra, a kit semmi sem különböztetett meg anynyira más emberektől, mint erkölcsi függetlensége, mint a világgal szemben tanusított ellenállás és annak legyőzése.

Saját erkölcsi természetünknek ezen tiszteletése, a melyre most hivatkoztunk, komoly és kitartó figyelmünket igényli. Ezen erény tekintetében kívülről kevés segélyre számíthatunk. Kisebb nagyobb mértékben minden vallás és minden kormány ez ellen küzd. Még az a vallás is, melyet Isten éppen azért adott, hogy az emberek általa önmaguk feletti erkölcsi uralomra jussanak, az emberi természetben rejlő önző és hatalomra vágyó elvek következtében megvesztegettetett és annak megszentelt tanításai is arra fordítottak, hogy elnyomassék a léleknek az a szabad és független gondolkozásmódja és cselekvése, a melyeket leginkább előmozdítani voltak hivatva. Valóban, egy tanításra sincs az embereknek nagyobb szükségök, mint arra, hogy mivel tartoznak saját szellemi tehetségeiknek. Az erkölcsiség szentségét az emberi kebelben, ennek uralkodást illető isteni jogát, azt a buzgalmat, melyet ennek saját szenvedélyeink és a társadalom tulkapásai ellen leendő megőrzésére ki kell magunkban fejteni, azt az éber figyelmet, melyet annak fejlesztésére, mivelésére és megsziárdítására önmagunkkal, a nagy és nemes lelkekkel, az Isten ama legfényesebb nyilatkozatával, a Jézus Krisztussal s magával Istennel való társalgás által ki kell fejtenünk, azt a tiszteletet, melyel annak határozott parancsát meg kell hallanunk, azt az erélyt, melyet ennek érdekében örömeinkkel és fájdalmainkkal, az emberi csábokkal és hizelgésekkel szemben tanusitnunk kell, azt a magasztos nyugalmat, melyre az eljuttathat, az Istennel való amaz

öntudatos egyesülést, a melyet az nyujthat és a mely által mintegy az Isten mindenhatóságának részeseivé leszünk: erkölcsi természetünknek, az istenség lelkünkben nyilvánuló elemének és sugarának ezen kiváltságait az emberek csaknem elfeledik azon szolgai állapotban, a melynek a nagy tömeg alája van vetve a szenvedélyek és a társadalom egyesített zsarnoksága miatt.

Igen érdekes és bátorító reánk nézve annak szemlélete, hogy a társadalom lenyűgöző hatalma a lelken éppen az által veszt erejéből, a mi első tekintetre annak gyarapodását látszik előmozdítani; értjük a társadalmi érintkezés nagyobb mérvű kifejlődését. Korunknak ez ismertető jegye egyszersmind tökélyesbülésünknek egyik fő eszköze. Az emberek kezdenek szabadabban mozogni, gondolataikat és érzelmeiket kezdik kicserélni közelben és távolban élő felebarátaikkal, más országok lakóival, más kormányok alattvalóival, más hitet vallókkal. Távol levő nemzetek egymáshoz közel hozattak, kezdenek egymásra kölcsönösen hatni s ennek az az eredménye, hogy ezek a különböző s gyakran ellentétes befolyások egyensúlyban tartják vagy megsemmisítik egymást és csaknem rákényszerítik az okoskodó észet, hogy működjék, hasonlítson, ítéljen és gyakorolja magamagát. Mi ezt a legnagyobb jótéteménynek tartjuk, tekintve korunkban a könyvek szaporodását. A legjobb könyvben is vannak ugyan hibák és azokban teljesen megbizni nem lehet. De a mit gondolkozó és szellemes emberek szabadon irnak, az mindenesetre alkalmas arra, hogy új nézeteket fejtsen ki s az emberiség értelmi működését éberségben tartsa; egy új könyv olvasása nem egyszer megzavarja az embereket régi nézeteikben s arra indítja, hogy a nagy dolgokat más szempontból kezdjék vizsgálni s így az egyéni s független öngondolkozást felébresztvén, ez által nagyobb jót eszközölnék, mint az ismeret által, melyet terjeszteni vannak hivatva. Ugyanaz az eredménye a különböző nyelvek tanulásának, a mely mind nagyobb tért kezd elfoglalni nevelési rendszerünkben, és mi azt hisszük, hogy ez a legüdvösebb eredmény. Egy nagy ember azt szokta volt mondani, hogy minden új nyelv tanulása által új lelket is nyert, oly élénkek és eredetiek voltak azok a nézetek, melyekre azon nyelv tanulása közben jutott. Egy új nyelv csak magában is, nem tekintve az azon irt könyv tartalmát, előttünk felette becses azért is, hogy a gondolatoknak egy új öszszeköttetési sorát mutatja fel szókinccseiben; és a midőn azt ugy

tekintjük, mint kulcsot, mely egy nép lelkének ismeretére vezet, melynek intézményei, nevelési rendszere, égalja, vérmérséklete, vallása és történelme a miénktől különbözik és a melyben ennél fogva közös természetünk új formát nyer, ez arra nézve, a ki ennek hasznát fel tudja fogni, megbecsülhetetlen nyeresemény. Valóban mi nem tudjuk eléggé hangsúlyozni másokkal való érintkezésünk mindinkább fejlődésének fontosságát, úgy tekintve ezt mint eszközt, a mi saját lelkünk szabaddá és szilárddá tételét segíti elő. Ez a legfőbb haszna a nagyobb nevelő és tanító intézetek gyarapodásának is. Ezek egymástól különböző társadalmi elvek befolyása alá helyeznek, öszszeköttetésbe hoznak a holtakkal szintugy mint az élőkkel, öszszegyűjtik számunkra minden népek és korok eszméit, kiszabadítanak egy társulat vagy egyház vagy község szűk köréből; polgártársaivá tesznek az igazság minden barátainak az ég alatt, és ezen különféle s gyakran egymással ellentétes befolyások által segítnek és felbátorítanak arra a független erkölcsi ítéletételre és értelmi önelhatározásra, mi által saját nézeteink mindinkább megtisztulnak és gyarapulnak.

Sajnáljuk, hogy a vallás nem tett többet az emberek között kifejlett emez érintkezésnek előmozdítására, mely a mint láttuk, igen jó eszköz a társadalmi befolyást a személyes függetlenséggel kiegyenliteni. Eddigelő a vallás általában párt- vagy felekezeti formát öltött magára és annak követői lelki ismeretbeli dolognak tartván a szűkkeblűséget, igen sokszor mint a ragályos beteg, úgy kerülték más nézetű emberekkel az érintkezést és csupán saját különleges pártjok vezéreinek és tanítóinak kizárólagos befolyása alá vetették magokat. Valóban, tartunk tőle, hogy a társadalmi elv az élet semminemű viszonyai-ban nem fajult az értelmi rabszolgaság oly hatalmas eszközévé, mint a vallásiban. Ennek bebizonyítására számtalan példát hozhatnánk fel, de elégnek tartjuk e tekintetben néhány jelenségre mutatni, melyeket az ugy nevezett „vallásos ébredésre szánt öszszjövetelek“ nyujtanak. Nekünk sok észrevételünk volna ez öszszjövetelek közönségesen ismert irányát illetőleg, de semmi sem okoz oly kellemetlenséget, mint az a határozott és megdöbbentő törekvés, mely szerint ezen párt emberei a lelket teljesen idegen befolyás alá akarják vetni és az önelhatározást egészen ki akarják irtani. Ezen lázas állapotban a vallás, vagy a mi annak nevét viseli, mintegy meg van mérgezve és attól épp oly nehéz megszaba-

dulni mint valamely pusztító járványtól. A ki valamenynyire ismeri az emberi természetet, tudja, hogy minő eredménye van egy tömeg izgatottságának. Midőn ez rendszeresen fejlesztetik, a megfontolás és önellenőrzés semmivé lesz. Az egyén elvesz a tömegben s mint egy forgószélben tova ragadtatik általa. Az uralkodó kedélyhangulat, legyen az szeretet vagy gyűlölet, félelem vagy lelkesülés, hatalmába ejt minden lelket, a mely nem bir valamely különös erélylyel küzdeni az ellen, vagy teljesen fogékonytalan a külső befolyásokra. A vallásos ébredésre szánt özszejövetelekben (in revivals) már a tömeg egyszerre erős izgalom alá van vetve, a mely a legügyesebb módon fokoztatik és tartatik fenn. Az egyén egy pillanatra se szabadulhat ki a vezér vagy ügynöke kezeiből. *) A vallásos élet elevenítésén működő pártnak az a célja, hogy azon különböző özszejövetelekben, melyeket vizsgálódás, értekezés, imádkozás, s magán és köz ébresztés végett tart, egy oly gépezetet állitson fel, a mely a beteges egyént testileg és lelkileg kimeritvén, őt pusztán szenvedőleges, minden ellentállást nélkülöző eszközévé tegye bármínő befolyásnak, a melyet maga a párt reá gyakorolni jónak lát. Szerencse az emberiségre nézve, hogy természetünk a folytonos ingerlés következtében lassanként elveszti fogékonytánát s az elevenség helyét bágyadtság, közöny váltja fel. Ez az állapot az isteni gondviselés által nyujtott jótékony nyugalom a tulterhelt és elnyomott lélekre nézve, hogy az egyén önmagába mélyedve kezdjen gondolkozni és önerején működni. Így hozza helyre a természet mindig az emberek kihágásait és nem egyszer tapasztaljuk, hogy a vallás, mely részben esztelenséggel kezdődik, fokokként az ész által igényelt méltóságra emelkedik.

A fennebbiekben kissé terjedelmesebben mint szándékoztunk, elmondottuk nézeteinket a társadalom által nyujtott valódi és legfőbb előnyökről. Ezek előttünk nagyoknak, kimondhatatlan nagyoknak tetszenek. De mint egyéb jók, ezek is komoly veszélyekkel vannak özszekötve. A társadalom gyakran elnyomja az erélyt,

*) Emlékszünk rá, hogy ide vonatkozólag egy papnak, ki ezen ügyben nagyon jártas volt, egyik munkájában olvastuk: „Légy óvatos, nehogy több tüzet gyujts, mint a mennyit meg tudsz zabolázni.“ Más szókkal: Ne izgass és riassz fel több embert, mint a mennyi felett felügyeletet tudsz gyakorolni és folytonos izgatottságban tudsz tartani. Mily különös szabály oly emberekre nézve, kik azt hiszik, hogy ezt a tüzet a szentlélek éleszti természetfeletti uton és módon.

a mely mint láttuk, éltet és lelkesít. Most átmegyünk tulajdonképeni tárgyunkra: a közcélokra, --- legyenek azok jótékonyági, erkölcsi vagy vallási célok, — alakult egyletekre, a melyek korunkban oly nagy számmal vannak. És e tekintetben két megjegyzésre kell szoritkoznunk; az elsőben kimutatni szándékszunk ezen egyletek valódi helyét és rangját; a másodikban megismertetjük az elvet, melynek segítségével a hasznos társulatokat a veszélyesektől meg lehet különböztetni, hogy ahoz képest pártolhassuk és karolhassuk fel azokat.

Először is óvakodnunk kell attól, hogy egymással öszszezavarjuk, mint egyenlő fontossággal bíró társulatokat, azokat, a melyeket maga a Teremtő formált, a melyek saját lényükből származnak és attól elválhatlanok, és azokat, a melyekről most szó van, a melyeket az emberek találnak fel időszzerű célokra és szükségekre. Ne helyezzük mi soha Isten intézményeivel egy színvonalra a mi gyenge és szűk látkörű terveinket. Mi elismerjük a társadalom végtelen nagy fontosságát az emberben levő erők és hajlamok kifejtésére. De a midőn mi így gondolkozunk a társadalomról, főképp azon viszonyokat értjük, a melyekbe minket Isten helyezett; értjük a családi, közösségi, hazai viszonyokat s mindenek felett az emberiség nagy kapcsát, mely az egész emberi nemzetet egymással öszszeköti és nem a hittérítői, békeszerző vagy jótékonyági társulatokat, a melyeket az emberek alapítottak. Ez utóbbiaknak megvan a magok haszna és némelyek közülök nagy jót eredményeznek; de öszszehasonlítva azon társulatokkal, a melyekbe minket a természet helyez, csak annyit érnek, mint a fáklya, melyet az éj sötétében meggyújtunk, szemben a mindent átható és mindent fényözönnel előntő nap sugaraihoz képest. Megjegyezzük ezeket, mivel semmi sem közönségesebb, mint hogy az emberek kevésre becsülik azt, a mi rendes, természetes és egyetemes, ellenben nagy fontosságot tulajdonítanak a rendkívülinek, a természetellenesnek, a ritkának s ezért meglepőnek. A mesterségesen teremtett egyleteknek megvan a magok haszna, de azokat nem is lehet egyszerre emliteni a természet által létrehozottakkal s éppen ezért ez utóbbiakra különös gondot kell fordítanunk.

Az emberek által teremtett társulatok alsóbb rendűségét igen könnyen kimutathatjuk példák által is. Bostonban két menhely van gyermekek számára, a melyek szerintünk is főhelyet foglalnak

el a hasznos intézmények között. Nem kis időt fordítanak rájuk. Százak szövetkeznek e nemes cél előmozdítására s évenként megtartatnak az évfordulati ünnepélyek, melyeken segélyt gyűjtenek számukra. És mi az eredmény? Körülbelül száz—kétszáz gyermek gondozásban részesül; jelentékeny szám, a mi mindenestre méltó arra a gondoskodásra, a mit ezen emberbaráti intézetekre fordítanak. De hasonlítsuk össze ezen számot a város özszes gyermeksergével, azokkal az ezerekkel, a kik utcáinkon és iskoláinkban tolongnak. Ki gondoskodik ezeknek táplálásáról, öltöztetéséről, neveléséről? Semmit sem hallunk aláírásokról, gyűjtésekről s mégis mily virágzó állapotban vannak a menhely gyermekeihez képest. Ezeknek gondját viseli az az egyesület, melynek érdekében senki sem tüntet, nem ír dicsbeszédet, melyet Isten maga alapított — a család. Ezeket az a mennyezet, az a hajlék védelmezi, a melyet a természet emelt s ez az intézmény végtelenül becsesebb minden kisebb és nagyobb rendű intézményeknél, melyeket az emberek találtak fel. Valóban, mihelyt a családi élet tökélyesbülne, mihelyt ez a maga kötelességeit teljesitené s a maga rendeltetésének igazán megfelelni igyekeznék, minden mesterségesen teremtett intézmények szükségfelettié válnának. Ime, itt van tehát az a kor, a mely a bölcs és jó emberek tevékenységére várakozik. Javítsátok a családi életet, erősbitsétek és tisztítsátok a házi élet viszonyait és többet tesztek nemünk boldogságára és előhaladására mint a legfényesebb jótékony intézetekkel. Vegyünk egy más példát: a kórházat ugyanezen fővárosban. Mily nemes intézmény, méltó a legfőbb dicséretre. De hol az a hely, a hol városunk betegei üdülést nyernek? A kórházban kell-e ezeket keresni? Lehet hogy itt is találtok 50—60 ágyat a szegények számára, s hogy ezeket ott találják, csak örülnünk kell rajta. Ezerek, a kik betegségbe esnek és meghalnak közöttünk, saját házaikban találhatók, az anyák és testvérek ápoló karjai között, gondozva azzal a szeretettel, a melyet csak az otthon ad. Vegyünk ismét más példát, a hittérítő társulatokat. Ez az egész ország rajong a hittérítők segélyezéseért. A gazdagok és szegények megadóztatnak ezért. Nem mondjuk, hogy, ok nélkül adóztatnak meg, mert a kereszténység oly nagy áldás hogy annak terjesztéseért minden tisztességes eszközt elfogadunk. De miben áll mind az a jó, melyet ezek eredményeznek? Fentartatik egy néhány hittérítő, a számát nem tudjuk pontosan meghatározni, a kik közül legtöbben eddig még igen keveset tettek a cél elére-

sére. Őszsze lehet-e mérni ezeket az intézményeket a templomokkal, azokkal a rendes istenisztelet tartásra alapított gyülekezetekkel, melyeket a kereszténység szervezett és a melyek iránt maga a természet lelkesíti ugyanazon egy hit vallóit? Megmérhetetlen az a segély, melylyel ezek járulnak a kereszténység fentartásához és terjesztéséhez, és mégis az emberi természet azon sajátosságánál fogva, mely szerint az erőszakolt, a mesterkéltnél inkább vonzódik, egy a távolban működő hittérítő [nagyobb fontosságúnak tartatik, mint száz pap, a ki közöttünk működik, és egy hittérítőnek külföldre való küldése a kegyesség sokkal nagyobb nyilatkozatának tekintetik, mint a mi saját isteniszteletre szánt helyeink fentartása. Nem célunk a hittérítő társulatokat lehangolni, de nem lehet tagadni, hogy a kereszténység terjesztésére hasonlíthatatlanul szükségesebb arról gondoskodni, hogy azt saját természeti viszonyaink-, otthonunk-, környezetünk- és templomainkban mozgassuk elő, mint arról, hogy azt drága pénzen távol országok lakóival ismertessük meg. A keresztény vallás idegen népek közötti terjedésének legnagyobb akadályául szolgál az, hogy a kik a kereszténységhez számítják magokat, azok a népek sem sajátítják el annak szellemét. Egy vallást ajánlunk másoknak, a melyről azok, a kiknek ajánlva van, azt észlelik, hogy vallóira nézve sem eredményezett sok jót. Ebből nyilván következik, hogy kevesebb fontosságot kell tulajdonítanunk a mi fillér-egyleteink és nemzeti egyleteink mesterséges intézményeinek, mint azon egyesüléseknek és intézményeknek, melyeket maga a természet vagy Isten alapított.

Kérjük, ne értsenek félre. Távolról sem óhajtanók a menhelyek, a kórház, a hittérítő intézetek mellett lelkesülő egyletek tevékenységét csökkenteni. Mindnyáját szivünkben pártoljuk. Csak ki akarjuk fejezni, hogy társadalmi állapotaink javulásának és a mi boldogságunknak legfőbb forrásai azok a természetes életviszonyok és egyesületek, a melyeknek közepette élünk, és hogy ezeknek helyesebb megértésében, az ezekből származó kötelességek lelkiismeretesebb teljesítésében találjuk fel a legfontosabb társadalmi eszközöket, melyek által a világot előbbre vihetjük. Ezen megjegyzések helyességére nézve igen szembeötlő példaként áll előttünk a római egyház. Minden bizonyítás nélkül kimondhatjuk, hogy a katolikus vallás sötétebb korszakában, azon idők vagyoni állapotához képest sokkal nagyobb áldozatokat hoztak a szegények és nyomorultak felségállítására, mint napjainkban;

még azon egyletek is, a melyek az alamizsnálkodást legfőbb kötelességöknek tekintették: értjük a kolostorokat. De a szerzetesek, a kik kiléptek a természet adta kötelékekből, a melyeket Isten alkotott, azért, hogy új és mesterséges egyleteket alapítsanak, a melyekről azt hitték, hogy a jó terjesztésére alkalmasabbak lesznek, nagyon szomorú tévedést követtek el. Ez által saját jellemök is csorbát szenvedett és azok a jótétemények, a melyek a kolostorokból kiszóráttak, még nevelték a szegénységet, a nyomort, melyet ők kevesbiteni reméltek. A természet oly szent, hogy azt büntetlenül taposni nem lehet. Tartunk tőle, hogy ugyanaz a tévedés, melyet éppen most jelöltünk meg a katolikusoknál, a protestánsoknál is tért kezdett elfoglalni: az a tévedés, mely szerint az emberek által alapított egyleteket a természet által szentesített viszonyok fölé akarják emelni. Beszéltek nekünk oly eseteket, a mi pedig gyakran megtörténik, hogy akadnak emberek, a kik minden felhívást, a mit családok részéről intéznek hozzájuk valamely elszegényedett családtag felsegállése érdekében, hidegen visszautasítanak magoktól, egyenesen azért, hogy annál tetemesebb öszszeggel járulhassanak a mi nagy egyleteink, jelesen pedig a hittérítő intézetek támogatásához. Ezen intézetek nagy fontosságának gondolata annyira meghódította a tömeget, hogy ez kegyességnek tartja egy szegény rokonától elvonni azt a segílyt, a mivel magát más körülmények között adósnak tekintette volna irányában, hogy aztán az ettől elvont segílyt a tengeren túl küldje pogány országok számára. Beszéltek nekünk, hogy a baráti szivességnek gyöngéd nyilatkozatai, a melyek egykor a nagy családok szerencsésebb helyzetben élő tagjaitól a kevésbbé szerencsés helyzetben élő tagjaira átsugároztak, és a társadalmat azon szeretettel övedzték körül, mely becsesebb minden más kapocsnál, nagyon meggyengültek, a mióta a pogány népek megtérítésére irányult mozgalom közöttünk megindult. És mi ezen nem is csodálkozunk. Sőt még inkább csodálkozunk azon, hogy még nem szűnt meg egészen a barátaink iránti jótétemény nyilatkozata, egy oly tan mellett, a mely a hittérítő intézetek felállításának az újabb időben főalapját teszi. Értjük azt a tant, hogy az egész pogány világ a pokol feneketlen és végnélküli örvényének szélén áll, hogy naponként ezerek és évenként milliók süllyednek a kinok és gyötrelmek mélyeibe; és hogy ettől semmi sem mentheti meg őket egyéb, mint a mi vallásunk. Igen természetes, hogy a kik ezt hiszik, családok vagy barátaik felsegállésé-

re, nem is említve azoknak kényelmét, semmit sem áldozhatnak. Ezek azon kísértésnek vannak kitéve, hogy a magok és hozzájuk tartozók szükségéit a lehető legkevesebbre szorítva, minden felesleges vagyonukat a hittérítő társulatok kincstárába vessék.

Ismételve kérjük, nehogy félreértessünk. Hittérítő társulatok, ha azok egészséges elvekre vannak alapítva, becsületére válnak minden keresztény gyülekezetnek. Távolságra legyen tőlünk, hogy mi azokat ellenséges indulattal tekintsük. Ezen sorok olvasói nem felejtkezhetek el arról a buzgalomról, a melylyel egy indiai missió pártolását ajánlottuk oly időben, midőn meg voltunk győződve a felől, hogy ezen ügynek felkarolását a föld azon részében különös körülmények szükségessé teszik. Mi csak az ellen a felfogás ellen tiltakozunk, mintha ezen intézmények fontosabbak volnának az élet más természetes viszonyainál és összeköttetéseinél. A ki azt hiszi, hogy kegyesebb dolog egy hittérítő társulat számára adakozni, mint a szükségben rokonának, barátjának vagy szomszédjának segínyt nyújtani, az olyan ember az emberek által alapított intézményt fölébe emeli az Isten által alapított intézménynek. Az ilyen ember azt árulja el, hogy nincs tisztában sem vallása iránt tartozó kötelességeivel, sem annak terjesztése legjobb eszközeivel. Mind az, a mit a kereszténység terjesztésére alakult társulatok ez irányban tettek, tesznek és tehetnek, összehasonlítva azon csendben és titokban végzett munkával, melyet a keresztények teljesítenek akkor, mikor családok, környezetök s elhivatásuk iránt tartozó kötelességeiknek eleget tesznek, csak annyit, mint egy csepp egy cseber vízhez képest. A kereszténység terjesztésére legbiztosabb út a keresztény gyülekezetek javítása, következőleg, a ki azon igyekszik, hogy e vallást ott, a hol ezt közönségesen ismerik, minden romlottságtól megszabadítsa és az erényes élet előmozdításának hatalmas eszközévé tegye, leginkább befoly a keresztény vallásnak a világon leendő elterjesztésére.

Most átmegyünk észrevételeink második részére, a melyben célul tűztük, megállapítani azt az elvet, melynélfogva megítélhetjük, hogy a különböző társulatok mennyiben érdemlik meg részünkről a támogatást. Ez az elv a következő: A társulatok becsét az általok felébresztett és elterjesztett erély, szabadság, tevékenység és erkölcsi erő határozza meg. Minden jótékony működésnek főcélja erőt, tevékenységet és szabadságot lehelni másokba. Nekünk nincs hatal-

munkban egyetlen lényt is a szó szoros értelmében boldoggá tenni. Mi csak a boldogság eszközeit ismertethetjük meg s azoknak lelkiismeretes felhasználására való ösztönt ébreszthetjük fel másokban; de kinek-kinek boldogsága éppen ezen eszközök felhasználásán, és saját erejöknek szabados és lelkiismeretes gyakorlásán alapszik. A mások boldogítására czélzó jóakaratra megvan a maga határozott és áthághatatlan határa. Az ember csak önmaga által, csak saját szabadsága és erélye által lehet boldog. Sőt ennél is tovább megyünk. Mi azt hisszük, hogy Isten is csak ezen határig foly bé az ember boldoggá tételére. Isten sem boldogít más értelemben egy teremtményt is, mint hogy megismerteti velök a boldogság eszközeit, annak megszerzésére tehetséget és ösztönt ad és ezeknek gyakorlására kijelöli a tért. Ezekben, úgy hisszük, kifejeztük azt az elvet, melyet a társulatok megítélésénél szem előtt kell tartanunk. Jó és hasznosak azok az egyletek, melyek úgy az alapítókat, mint azokat, a kiknek számára alapítva vannak, erőre, erkölcsi és értelmi tevékenységre serkentik és alkalmat nyújtanak nekik arra, hogy ezeket sikerrel használhassák. Ellenben azok az egyletek, a melyek az emberek erejének szabad és teljes kifejtését akadályozzák és elnyomják, nemcsak hogy nem hasznosak, de még károsak is. Ebből kifolyólag olyan egyletek, melyek az emberek erejének és egészségének fentartását, tagjaiknak használását, érkeiknek finomítását, nevezetesen pedig lát- és hallszerveiknek visszaadását vagy kipótlását czélozzák, a legfőbb mértékben megérdemlik a pártolást, mert ezek az ember erejét és tehetségét gyarapítják, míg a jótékonyági segélyegyletek, melyek a munkálkodásra és küzdelemre való erőt az emberekben meggyengítik, a restségnek és tunyaságnak jutalmat osztanak vagy a koldulást a munkálkodással egy rangra emelik, a társadalomra, nevezetesen pedig azokra, kiknek segélyt akarnak nyújtani, valóságos szerencsétlenségek. Ugyancsak ez elvet szem előtt tartva, azok az egyletek, melyek arra hivatvák, hogy az emberben levő szellemet fejlesszék, a társadalom minden rangu és osztályu tagjaiban az ő lelki tehetségeik öntudatát felébreszszék, velök hasznos és felemelő ismereteket közöljenek, őket szabadságuk és erejük felett gondolkozni felbátorítsák s keblökbe az igazság keresésére és szeretetére ellenállhatatlan vágyat csepegtetnek, az ilyen egyletek a legnagyobb pártolást megérdemlik; ellenben azok az egyletek, a melyeknek

czélja és feladata, hogy az értelmet elnyomják, megalázzák és szolgaságra szoktassák, azt ott a hol van, megállapodásra kényszerítések; azok az egyletek, melyek az ismereteknek egy bizonyos összegét közlik ugyan másokkal, de nem adnak egyszersmind ösztönt is és ingert a további fejlődésre — mindezen egyletek bármily jótékonyoknak hieszteljék is magokat, ugy tekintendők, mint a társadalom legföltettebb érdekeinek ellenei és megtámadói. Ugyanezen elv nyomán azok az egyletek, melyek arra törekeshnek, hogy a nép jellemét tisztítsák és nemesbitsék, valódi erényt, józan kegyességet, minden önhaszonkereséstől ment jótékonyt, mértékletességet terjeszsenek s mindezt főképp az erre egyedül helyes eszköz által igyekeznek elérni, az által t. i. hogy az embereket saját erejökre és tehetségeikre utalva, őket az Isten és saját kötelességeik tisztább ismeretére és önmagokon való uralkodásra indítják — az ilyen egyletek a legnemesebbek közé tartoznak; ellenben azok az egyletek, a melyek az embereket az által akarják váltságosokká és erényesekké formálni, hogy lelköket rettegésben tartják, bizonyos vélemények vagy szertartások jármát rájuk erőszakolják, őket egészen mások külső befolyása alá helyezik, mi által természetesen megsemmisül az embernek önmaga feletti rendelkezési joga és a mások beszélő gépévé, a mások tetszésének vak eszközévé válik — az ilyen egyletek nem érdemesek semminemű gyámolításra és pártolásra. Arra kérjük olvasóinkat, hogy ezeket az elveket tartsák szüntelen szem előtt, midőn valamely egylet hasznossága felett ítéletet akarnak mondani s ezekkel szemben tegyék fel mindig ezt a kérdést: mennyire alkalmasok azok az emberekben erényt, gyakorlati ügyességet, vallásos vizsgálódási hajlamot, szabad és férfias erényt támasztani. Mi nagy súlyt fektetünk ezekre a megjegyzésekre, mivel nekünk ugy tetszik, hogy igen számos egylet keletkezik, a melyeknek iránya az emberek gondolkozását korlátozni, az erényt elnyomni, az egyének és társulatok szabad működése eleibe gátot vetni, és mivel ez az irány még a hasznos egyleteket is veszélylyel fenyegeti, a mely ellen nem lehet eléggé óvatosoknak lennünk. Éppen ezért nem tehetjük, hogy epontra nézve még bővebben ki ne magyarázzuk magunkat, mivel mi ezt a legnagyobb fontosságúnak tartjuk.

Az egyletek gyakran egy igen is egyszerű és közönségesen ismert módon bénítják meg az egyletek szabad működését. A hatalmat egynehány ember kezében összpontosítják, a mi annál sérel-

mesebb, minél nagyobb kiterjedésű valamely egyesület. Egy széles kiterjedésű egyesületben néhány ember uralkodik, ezek tesznek mindent és ha annak az egyesületnek működése, történetesen oly dolgokra irányul, melyek felett vitatkozás és versengés van, az a néhány ember, a ki az egyesület élén áll, könnyen felkorbácsolhatja a tömeg szenvedélyét s ez által a kérdés eldöntésében tulsúlyt nyer. Egy széles kiterjedésű, de a pártfegyelem által szorosán egyesült társulat által egynehány vezér-férfiu a magok elveiket és szellemeket közelbe és távolba elterjeszthetik, és ha ehez még tetemes pénzösszeg is áll rendelkezésükre, ezzel egy nagy sereg szolgát szerezhetnek magoknak, úgy hogy ha másként nem lehet, fenyegetések és az önző érdekek kielégítése által minden ellenmondást hallgatásra bírhatnak. Ezek így levén, attól tartunk, hogy ezen nagy kiterjedésű társulatok hazánkban lassanként oly hatalmakká nővik ki magokat, a melyek egykor állami intézményeinket fogják fenyegetni, s ha nem vigyázunk rájuk, szép csendesen, de minden bizonynyal a gondolat, a szó és a sajtó szabadságának elnyomását fogják eszközölni. Igen meglepő jelenség szemügyre venni, miként válnak az emberek szabad működésének előmozdítására rendelt módok és eszközök hasonló intézmények által éppen ellenkezőjévé annak, a mire hivatva vannak. A sajtót, mint szabadságunk őrét, mint olyan eszközt, mely arra van hivatva, hogy az emberekben a gondolkozási erőt fejlessze, alkalmat adva mindenkinek, hogy mások felett szabadon nyilatkozzék, mindnyájan nagyra becsüljük. Ámde azon röpiratterjesztő társulatok által, melyek egy egész országban el vannak terjedve és egy központi igazgatóság vezetése alatt állanak, néhány egyén, talán nem több mint húsz, azon helyzetbe jut, hogy ezen ország gyermekeinek nagy része és a felnőttek többsége részére a főolvasmányokat meghatározza és hazánkat értéktelen pártművekkel elárasztja, a melyek csak arra valók, hogy az izlést elrontsák, a gondolaterőt elfojtsák és a türelmetlenség által esztelen szenvedélyekre korbácsolják. Engedjétek meg, hogy azok az egyesületek, a melyek bárminő célból a szenvedélyek felkorbácsolására vannak szentelve, mindenfelé elterjedjenek és egymás kölcsönös támogatására és védelmére szövetséget kössenek, és semmi sem könnyebb, mint egy oly hatalmat teremteni, mely minden nyilvános lap felett az ellenőrzési tisztet magához ragadja. Mi teljesen meg vagyunk győződve a felől, hogy azon egyesületek mesterséges szaporítása által, a melyek látszó-

lag különböző célokért alakultak, de a melyek ugyanazon vezetők által kormányoztatnak, és arra vannak hivatva, hogy valamely gyűlölt párt ellen küzdjenek, egy szabad országban éppen oly kegyetlen üldözést lehet létrehozni, mint a minőt a despotismus szokott teremteni. A közvéleményt oda lehet vinni, tüzelni, gyűlölt személyek és nézetek ellen ingerelni, hogy férfias nyíltsággal gondolkozni és beszélni éppen oly veszélyes lehet, mintha egy hitnyomozó székkel állanánk szemközt. Nem titok többé, hogy a ki hazánkban uralkodásra akar jutni, nincs egyébre szüksége, mint párthiveket szerezni magának, a kikkel szembe ellenséges állást foglalni el egy okos ember sem tartja tanácsosnak. Ennélfogva nekünk kötelességünk volna megakadályozni minden olyan egyesület alakulását, a mely arra törekszik vagy önkénytelenül arra jut, hogy magának nagy számú párthivei által hatalmat teremtsen. Ezek éppen ugy zsarnokokat teremtenek mint az állandó hadseregek. Fojtsuk el ezeket még keletkezésökben. Helyesek-e az általok terjeszteni szándékolt nézetek vagy tévesek, az itt nem jó kérdésbe. Ilyen eszközök által semmiféle nézetet sem kell terjesztetni engedni. Még a tévedés elnyomására sem kell olyan eszközt használni, melyet az igazság ellen is éppen oly sikerrel lehet majd alkalmazni és a melynek szükségképpen meg kell semmisítenie a gondolatnak ama szabadságát, mely minden igazságnak alapja. Inkább maradjon eléretlen a legjobb cél is, ha azt nem lehet jó és igazságos eszközök által érvényesíteni. Például, mi óhajtjuk, hogy a bűnös bünhődjék, de csak törvényes úton és törvényes hatalom által. Jobbnak tartjuk, hogy a bűnös is büntetlen maradjon, mint hogy oly ember ítélete nyomán essék fogságba vagy jusson vérpadra, a ki az ítélőbirói hatalmat illetéktelenül ragadja magához; mert mi bizonyosak vagyunk a felől, hogy ezen sommás törvénykezés által az ártatlan többet fog szenvedni mint a bűnös; ugyanezen elv folytán azt sem helyeseljük, hogy a mit emberek tévedésnek tartanak, elnyomassék azon nagyobb társulatok egyesült kiabálása és fellépése által, a melynek vezetése egy néhány zsarnok kezébe van letéve; mert az ilyen fegyverektől inkább kell félnie az igazságnak mint a tévelynek és gonoszságnak, és nem ismerünk oly igazságot, a mely ellen ezt a fegyvert éppen oly sikeresen felhasználni ne lehetne. A mi országunkban semmitől sem lehet inkább félni, mint oly intézmények és egyesületek alapításától, a melyek által a közvéleményt oda lehet hangolni, hogy egyesek és pártok ellen zsarnoki hatalommal

lépjen fel. A dolog természete szerint a közvélemény gyakran igazságtalan; de ha ez a közvélemény nem izmosodik meg és nem állandósíttatik mintegy az egymással özszeköttetésben álló egyesületek által, lassanként megváltozik, engedékenyebbé lesz, és új irányt véve, a méltatlanul elítélt befolyásának is ajtót nyit. Ellenben ha hatalmas egyesületek a közvéleményt mintegy lánczra verik és felültetik, igen félős, hogy ez hajthatatlan, kiengesztelhetetlen zsarnokká lesz, a mely a félénket megrettenti, a merészt megbélyegzi, a szabadon nyilatkozót hallgatásra kényszeríti, és a legszebb vallási és polgári jogokat alapjokban megsemmisíti. Nem mondjuk, hogy minden nagy egyesület kénytelen ily visszaéléseket elkövetni. Tudjuk, hogy ezek közt igen sok hasznos egyesület van. Azt is tudjuk, hogy vannak esetek, midőn igen is szükséges, hogy a közvélemény tömörüljön és tömegek által hasson. De mi attól tartunk, hogy maga az a tény, hogy a nagy egyesületek sokszor hasznosak, még ez is növeli a veszélyt. Ezek veszélyes eszközök. Szükség, hogy elővigyázók legyünk. Minden egyesület egy neme a szabályszerűtlen kormányzásnak a mi alkotmányos kormányunk közepette. Tartsuk azokat szorosán szem előtt. Mihelyt észreveszszük, hogy céljok vagy hajlamuk van egy tiszteletre méltó embert vagy osztályt elnyomni, vagy a közönségre olyan dolgokat reá erőszakolni, a melyekre nézve bölcs és jó emberek ellenkező véleményben vannak, legyünk meggyőződve arról, hogy egy veszélyes eszköz van keletkezében működni közöttünk, és ne mulasztjuk el határozott rosszalásunkkal ellenébe állani.

Beszéltünk a nagy egyesületek törekvéséről, mely oda irányul, hogy a hatalmat néhány ember kezében özpontosítsák. Ezt a néhány embert ezen egyesületek mindenesetre nagy tevékenységre ösztönzik; de másfelől arra igyekeznek, hogy a nagy tömegben, mely az egyesületet alkotja, a másokra való tétlen támaszkodást előidézze és a szabad működési hajlamot megsemmisítsék; és ez komoly megfontolást igénylő rossz. Kevesen fogják fel ennek szomorú következéseit. Az egyéni működés a legfőbb jó. Mi azt óhajtjuk, hogy az emberek az igazat és jót mind inkább saját benső meggyőződésökből tegyék, mint külső ösztönzés vagy egy tömeg iránt érzett rokonszenv szülte utánzási hajlamból. Mi ezt a cselekvési módot ajánljuk. Akartok-e jót cselekedni az evangelium szellemében? Tegyétek azt titokban, zajtalan; oly zajtalan, hogy a bal kéz ne tudja,

a mit a jobb teszen. Ez az előirt szabály nem felel meg egy nagy tömeg zajos, ország-világ hiresztelt működésének. Nem azt értjük ez alatt, hogy az emberek a jótettek gyakorlásában egymástól elszakadozzanak; mert a mint már mondtuk, igen sok jó cél van, a melyeket csak sokaknak egyesülése által lehet elérni. De általában véve legfőbb jót saját egyéni működésünk által tehetünk és ez által saját erkölcsi tökélyesedésünket is a legnagyobb mértékben előmozdítjuk. Például, sokkal jobb, hogy a szegénynek saját belátásunk szerint, és az ő nyomora iránt érzett részvétből adjuk oda saját pénzünket, mint hogy azt mások által juttassuk be- zébe. A második kézből nyert jótétemény sem az adóra, sem az elfogadóra nézve nem oly üdvös. Mindenesetre vannak szükségek, a melyeken mi közvetlen nem segíthetünk vagy magunkra nem nyujthatunk kívánt segílyt. Ily esetekben egyesüljünk másokkal; de a midőn mi magunkra vagy néhány jó barátunkkal egyesülve minden zaj nélkül tehetünk jót, ez által rendesen bizonyosan több jóakaratot, több rokonszenvet és nemes indulatot tanusítunk és a segílyezettekben sokkal nagyobb hálát és elismerést ébresztünk fel, mintha mi ugyanazon cél kivitelénél egy tömegnek csak részei vagyunk. A személyes cselekvési módot soha sem szabad szemünk elől eltéveszteni. Csak az az ember ismeri igazán a társadalom valódi hasznát, a ki abból megtanulja, hogy hovatovább mindinkább az ő saját meggyőződésére támaszkodva cselekedjék, többet gondolkozzék ömaga, kevésbé engedje magát a szám által kormányoztatni és többet bizzék saját erejében. Egy jó cselekedet, a mely saját lelkünkől származik, a bennünk levő erkölcsi elvből és nem valamely külső kényszer és jóváhagyás indításából hajtatik végre, többet ér száz olyan cselekedetnél, mely gépies utánzásból vagy a tömegtől nyert lelkesülésből és ösztönzésből születik. Valóban a nagy tettek magánosak. A szellemek minden nagy művei mély és a magányban született gondolatokból származnak. Azok a könyvek, melyek az emberi szellemet megelevenítették, felvillanyozták és ujja szülték, nem származtak társulatoktól. Az a legbecsebb, a mi egyéni, a mi magán hordja a végrehajtónak sajátos és jellemző vonását. Valóban, a társulatok főleg az által válnak hasznosokká, hogy eszközül szolgál- nak és alkalmat nyujtanak tehetséges embereknek arra, hogy saját lelkök önmunkásságra ébredjen. Egy hitelesítő társulat kevés jót eszközöl, ha nem tud oly egyént

küldeni a hit terjesztésére, a kinek nincs szüksége a társulat oktatására és utasítására, mert megbízatását és főerejét saját lelkében viszi magával. Kiemeljük ezt azért különösen, mivel érezzük, hogy mindnyájan ki vagyunk téve annak a veszélynek, hogy saját egyéniségünket és függetlenségünket áldozatul dobjuk társadalmi egybeköttetéseinknek. Félünk újabb társadalmi békóktól. Ezek már is nagyon számosak. Ezekből a megjegyzésekből megtanuljuk, hogy méltó okunk van a nagy társulatokkal szemben óvatosoknak lenni, s azok terjedését megakadályozni, a menyinyiben azok az egyéni működésnek, a személyes függetlenségnek, a tulajdon ítéletnek, a szabad, önelhatározásból származó cselekvésnek ellene szegülnek vagy azt megakadályozzák, elnyomják. Tartunk tőle, hogy a létező egyletek között is nem egy van, a mely kevesek kezében öszpontosítja a hatalmat és a tömegben szolgál, öntehetetlen, mások tekintélyétől függő szellemet hoz létre. Ez a mi korunk veszélye, és nekünk mint keresztényeknek és mint szabad férfiaknak kötelességünk azt legyőzni.

Előadtuk azokat az általános elveket, a melyeket, mint hiszünk, alkalmazásba kell vennünk a közczélu egyletekkel szemben.

Hátra van feladatunknak egy más része. Szándékunkban van ugyan is, néhány megjegyzést tenni némely egyletekre, a melyek éppen mai napság a mi pártfogásunkra számítanak vagy különös figyelmet érdemelnek. Ezt cselekedve, szokott szabadelvűségünkkel fogunk szólni; azonban kérjük, ne értsenek félre, mintha mi azoknak indító okait gáncsolnók, a kiknek cselekvési terveit és módjait hibáztatjuk.

A mértéktelenség megakadályozására alakult egyletek érdekes vonását képezik korunknak. Ezeknek czélja kétségenkívül hasznos s minden jó ember szívét egyesíti magában. Ezek az egyletek egy, tagadhatatlan nagy vétket akarnak elfojtani, annak áldozatait a leggonoszabb rabszolgaságból igyekeznek kiszabadítani s őket az állati lealjasodásból az emberekhez illő szabadságra és boldogságra kívánják felemelni. A mi ezen egyletek által igénybe vett eszközöket illeti, erre nézve azok mellett igen kedvezően szól egy körülmény. Soha sem hallottuk, hogy azok elenszenvet támasztottak volna vagy valamely megtámadásban részesültek volna. Egy pontban azonban némelyek közülök mégis eltévelyedtek. Értjük azt a fogadást, a mit az egylet tagjai egymásnak tettek, hogy bort nem isznak. Ha meggondoljuk, hogy a bor

közönségesen ártalmatlan, sőt gyakran gyógyhatásu italnak van elismerve, hogy annak használatát Jézus is megszentelte menyegzői ünnepélyen történt ecodálatos megszaporitása által, hogy a szentírás tanít hálát adni Istennek ezen jó adományért, mely „az ember szívének megvidámitására“ van rendelve, és ha ezekhez hozzáadjuk még azt is, hogy éppen a bortermő országok tünnek ki a mértékletességben, kénytelenek vagyunk ezt a fogadást meggondolatlanak tekinteni és nagyon fájlaljuk azt, mivel egy magában igen üdvös intézményt gyanussá tesz és mivel a fogadás megszegését — mivel az sokáig nem tarthat — sokan úgy fogják tekinteni, mint szabadalmat visszatérni a kábító likörökhöz. A mértékletlenség ellen kifejtett törekvés eredménye egy tekintetben különös meglepésünkre szolgál. Ez egy kevésbé érzett, de végtelen becses igazságot bizonyít be, t. i. az emberi természetnek a vétek legmélyebb fenekéből való kiemelkedhetését, megjavíthatását. Ez azt tanítja, hogy az ember felett soha se essünk kétségbe. Ez azt tanítja, hogy az ember lelkében mindig található valami, a mire lehet hatni, egy fejlődésképes csira, egy ápolást érdemlő életszokra. A mértékletlenség a legreménytelenebb állapot, a mibe egy ember eshetik; daczára ennek példák vannak, melyek e vétektől való megszabadulást mutatják s a melyek legszebb jutalmul szolgálhatnak ezen munkában fáradozó emberbarátok törekvésének. Találjon ennél fogva az emberszeretet örömet abban a hitben, hogy a javulás lehetősége soha sincs elzárva, és e meggyőződés szolgáljon új és mindig erősebb ösztönül a legmélyebben elesett ember újra felemelése nemes munkájára.

Átmegyünk a bibliai társulatokra. Ezek mellett nem szükség ügyvédkedni. Céljok oly egyszerű, kifogástalan és üdvös, hogy fentartásukban legalább minden protestáns szívesen kezet fog. Az által, hogy ezek a társulatok a bibliát minden jegyzés és magyarázat nélkül terjesztik, jelét adják annak, hogy tiszteletben kívánják tartani az egyéni ítélet jogát s így nem érheti őket az a szemrehányás, hogy a keresztény szabadságon csorbát akarnak ejteni. Meglehet, hogy ezek az egyletek sem voltak mindig elégséges eszélylyel vezetve. Nekünk ugyanis aggodalmat szerzett már többször az a gondolat, hogy a biblia-terjesztő társulatok a tulhajtott bőkezűség és pazarlás vádját vonhatnák magokra. Mi helyes szabálynak tartjuk, hogy a hol a szegények is fizethetnek valamit a bibliáért, legyen az bármily csekély, erre őket fel kellene bá-

toritni és meg kellene engedni nekik, hogy a biblia árának ezt a csekély részét lefizessék. Mi azt hisszük, hogy az érte fizetett csekély ár még növelné a biblia becsét és előmozdítaná annak figyelmes gondozását. Mi nem úgy gondolkozunk a bibliáról, mint a katolikusok és pogányok között a babonások gondolkoznak az ököreklyéikről és talizmánaikról, mintha azoknak csak jelenléte is a családban szükségképpen valamely nagy áldás volna arra a családra nézve. Óhajtanánk tehát kezességet azért, hogy a biblia illő tiszteletben részesítették s félünk, hogy annak pazar terjesztése ezt a tiszteletet nagyban csökkenti. Egyik okát e rosznak abban kell keresni, hogy a társulatok szintugy mint az egyesek egy kissé hiuk és szeretik évi tudósításaikban a szép eredménnyel kérkedni; ehez képest könnyen arra a gondolatra jönek, hogy részökre nagy elismerést szerez könyveiknek elkapkodása. Mi azt hisszük, hogy sokkal fontosabb a biblia iránti tiszteletet biztosítani, mint azt nagy körben elterjeszteni. E végre már külsőjének vonzónak kellene lennie. Szép nagy betűkkel lenne nyomandó, csinosan bé kellene kötve lennie és tartós boritékkal kellene bevonni. Ez utóbbi előttünk igen fontosnak tetszik. A szegényeknek nincsenek könyvszekrényeik. Bibliáik igen gyakran ugyanazon polczon hevernek, a hol házi eszközeik, pedig nem lehet tagadni, hogy ha a bibliák ily módon bepiszkoltatnak, elszakadoznak s eldisztelenítetnek, kevésbbé fogják azokat becsülni, mint ha minderre nagyobb figyelmet fordítanak.

Azonban ennél fontosabb észrevételünk van még a bibliai társulatokat illetőleg. Folyóiratunk utolsó számában bemutattuk az új testamentumnak egy kiadását, mely közelebbről jelent meg Bostonban és a mely a közhasználatban levőktől abban különbözik, hogy a görög eredetinek azon helyei, melyeknek helyes olvasására abban az időben, midőn a közönségesen elfogadott angol fordítás készült, nem sokat adtak, ujonnan vannak fordítva. Szerintünk az új testamentumnak ez a fordítása kétségtelenül hibátlanabb, az eredetinek megfelelőbb, mint a közönséges kiadások. És ezt mi hangsúlyozni akarjuk; mivel erre a pontra a bibliatársulatok s általában minden lelkiismeretes keresztény figyelmét szeretnők felhívni. Ezeknek mondjuk tehát: Itt van egy fordítás, a mely kétségtelenül hivebb az eredetihez, mint a közönséges használatban levő fordítások. Ebben a bibliában tisztábban megkaphatjátok, a mit Jézus Krisztus mondott és a mit apostolai irtak; kö-

vetkezőleg a Krisztus iránti hűség azt kívánja tőletek, hogy ezt vegyétek bé a közönségesen használt helyett. Tudjuk, hogy tanulatlan keresztények e kérdés felett nem határozhatnak. Éppen ezért teljes tisztelettel és egész ünnepélyességgel felhívjuk rá minden felekezeti és nevü tanult emberek, keresztény papok és hittanítók figyelmét. Kérjük a legnyugodtabb és legkomolyabb vizsgálatot, és ha az általunk ajánlott fordításra nézve, a mint hiszszük, ugyanazon vélemény fog nyilvánulni, ha mindenki kénytelen lesz elismerni, hogy ez a keresztény vallás ihletett és tekintélyt nyert tanítójának szavait hűbben visszaadja, akkor nem látjuk át, miért kell annak bevételét és érdemlett terjesztését megtagadni. Mi ugy vélekedünk, hogy a bibliatársulatokra nézve ez nagy kérdés, és hogy ezek nem utasíthatják el azt magoktól a nélkül, hogy közös mesterünk iránt hűtelenséget, a szentírások iránt tiszteletlenséget ne tanusítsanak. Tartunk tőle, hogy e tekintetben az illetők nem bírnak elég lelkiismeretességgel. Tartunk tőle, hogy a britt és külföldi bibliatársulat az által szerezte meg bizonyos mértékig magának az egyház elismerését és háláját, hogy elhanyagolta az általa kiadott új fordításoknál a lehető legnagyobb hűséget és pontosságot biztosítani. Folytonosan halljuk a biblia iránti tiszteletet hangsúlyozni; de a mi annak legerősebb bizonyosága, t. i. lankadatlan törekvés azt az emberi hozzátételektől, megcsonkításoktól és megvesztegettetésektől megtisztítani, ez a törekvés még nem látható.

Mielőtt a bibliatársulatokra vonatkozó megjegyzéseinket bevégeznők, nem hagyhatunk említetlenül egy a szentírást illető sajtósági eljárás módját, melyben egynehány bibliatársulat részesnek mondatik lenni. Azt mondják, hogy több városban és faluban a gazdagokat úgy mint a szegényeket meglátogatták abból a célból, hogy kipuhatólják, ha vajjon van-e bibliájok vagy nincs. Megvalljuk, hogy mi ennek a házalásnak célját nem értjük. Nem tehetjük fel, hogy a gazdagokra szándékoztak volna pazarolni azt a pénzt, a melyet ők azért adtak, hogy a biblia a szegények között elterjesztessék. Egyet azonban tudunk, hogy nem könnyen lehetett volna ennél alkalmasabb eszközt találni az izgatásra, és arra, hogy azt úgy tekintsék az emberek, mint sértést. Mint az idők egyik jele, ez a dolog méltó a mi figyelmünkre. E lépés után nem lenne okunk csodálkozni, hogy egy hitnyomozó szék állíttassék fel, mely bizonyosságot szerezzen magának arról, hogy közöttünk ki tartja meg és ki hanyagolja el a nyilvános és családi imádkozás kötelességét. Ezen

eljárás szelleme felett mosolyoghatnánk, ha tudnók hol fog megállapodni. De ez a szellem természeténél fogva tolakodó és vakmerő; ugyanazért jó lesz azt az első lépésnél feltartóztatni.

Most már átmegyünk a társulatoknak egy más osztályára: azokra, a melyek a szombat megünneplése előmozdítását czélozzák. Tisztelettel hajlunk meg az indokok előtt, melyek ezen egyleteket létrehozták; de kételkedünk magának a czélnak helyesége és hasznossága felett és attól tartunk, hogy a mi lelkiismeretességéből eredett, türelmetlenségben és elnyomásban fog végződni. Ezekről az egyletekről nem mondhatjuk el azt, a mit az előbbiekről mondtunk, hogy a cél, a melyre törekeshetnek, oly üdvös, hogy a felett a jó emberek között nem is lehet véleménykülönbség. Nem kevesen vannak, a legjobb és legbölcsebb emberek, a kik nem fogadják el azt az elvet, melyre ezek az egyletek alapítva vannak, t. i. hogy a zsidó szombat a keresztényekre nézve kötelező erővel bírna. Nem kevesen vannak mély gondolkozásu hittudósok, a Krisztusnak példányszerű követői, a kik azt hitték s hiszik most is, hogy a szombatnak a negyedik parancsolatban rendelt megünneplése a judaizmusnak és nem az evangéliumnak alkotó része, hogy az merőben különbözik az Ur-napjától, — a vasárnaptól, — és hogy azt a keresztényekre kényszeríteni annyira mint ugyanazon hibába esni, a mely ellen Pál haláláig küzdött, abba a hibába, hogy a keresztény vallást egy oly vallással való özszekeverés által hamisítsuk meg, a mely amannak csak előkészítője gyanánt szolgált.

Nem szeretnénk félreértetni. A keresztények, a kiket mi ismerünk, mindnyájan megegyeznek abban a nézetben és vágyban, hogy az Ur-napját vagy a hét első napját a többi napoktól meg kell különböztetni, mint a Jézus feltámadásának emléknapját és azt nyilvános isteni tisztelet tartásra, nyilvános keresztény tanításra s általában a kegyesség élesztésére kell szentelni. Ezt a nézetet mi örömmel valljuk a magunkénak s tiszteletben tartjuk, mint valódi keresztény gyakorlatot. De nem kevesen vannak, a kik azt hiszik, hogy az Ur-napja és a régi szombat nem ugyanazon egy intézmény s ezért azokat nem kell özszezavarni; hogy az előbbi nemesebb jellemmel bír és jóval fontosabb mint az utóbbi és hogy annak megszentelési módját a keresztény vallás szelleméből és céljából kell megállapítani és nem egy ezt megelőzőtt törvény által. Ez egy oly kérdés, a

mely felett a keresztények eleitől fogva meghasonlottak. Mi igen is óhajtuk, hogy a kérdés megvitattassék, hogy tisztába hozassék; de nem helyeseljük, hogy egy ily kérdéses tant tesznek az emberek nagy egyetek alapjául s rosszul esik azt látni, hogy a keresztények egy része egyesül egymással, hogy kárhóztató ítéletet mondjon oly emberek hitetlensége felett, a kik épp oly erényesek, mint ők, és a kik talán még jobban felfogták a szombatra nézve a Krisztus szellemét.

Vannak, kik egész bizonyossággal állították, hogy Isten még a zsidó törvényt megelőző időben rendelte a szombatot, mint egy állandó, egyetemes és eltörölhetetlen törvényt az egész emberi nemzet részére. De vajjon ezt az állítást be is lehet bizonyítani? Részünkről ennek semmi nyomát nem találjuk a szentírásban, az isteni kijelentés emez egyedüli biztos okmányában. Mi hajlandók vagyunk elhinni, jóllehet sok bölcs ember ezt is kérdésesnek tartja, hogy a szombat intézményének már az emberi nem eredetekor némi jelenségeire találunk. Jól tudjuk, hogy ezek igen haloványak és nem számosak; de mi azért súlyt fektetünk rájuk, mivel a természet és józanész egyaránt mellette szólnak annak a feltevésnek, hogy már kezdetben el kellett különözni egy napot a többitől, mint olyant, mely a vallásos érzés nyilvánulására van rendelve. Jóllehet mi e nézetet, mint nagyon is valószínűt hajlandók vagyunk elfogadni, mindazáltal ezen intézmény korábbi eredetében semmi esetre se találunk bizonyítást arra, hogy ennek immár örökre is meg kell maradni. Ellenkezőleg abból a tényből, hogy egy vallásos rendszabály vagy szertartás az emberi nem gyermekkorában származott, méltán lehet következtetni, hogy az csak egy bizonyos időtartamra szól, ha csak annak változhatatlansága nincs nyilván tanítva vagy saját természete szükségképpen nem hozza azt magával. A tételes vagy szertartásos vallás, mely megfelelt a korábbi korszakoknak, az emberiség sokkal érettebb korában nehezen elégíti ki az igényeket. Az ember fejlődő lény, következésképp a vallásának is fejlődnie kell. A szentírásnak egyik legérdekesebb és legszebb vonása, a mi egyszersmind legerősebb bizonyíték is annak igazsága mellett, hogy ebben a vallás úgy van kijelentve mint egy folyton növekvő világosság, és az isteni törvényadót olyannak tünteti fel, a ki a világ különböző és egymásra következő miveltségi állapotához alkalmazza magát. Ha tehát meg is engedjük, hogy a szombat megülése már Ádámnak meg volt ren-

delve, ebből annak örökkétartósságára épp oly kevés joggal következtethetünk, mint a mily kevésbé következtethetünk a halálos ítélet örökkétartósságára, mint isteni intézményre, Istennek Nóéhoz, az emberiség második atyjához intézett eme szavaiból: „A ki embervért ont, annak vére szintén ember által ontassék ki.“

A mint már mondtuk, mi oda hajlunk nézetünkkel, hogy a szombat egy nagyon is régi intézmény; de ismételjük, hogy indokaink, melyekre ezen nézetünkkel támaszkodunk, sokkal bizonytalanabbak, mint hogy feljogosítva hinnók magunkat ez alapon az elbizakodásra, még kevésbé az ellennézetük ledorongálására. A régi egyházi atyák legnagyobb része, Calmet szerint azt hitte, hogy a szombat törvénye Mózes előtt nem létezett, és a mint megjegyeztük, ebben a véleményben vannak a későbbi idők igen sok értelmes és kegyes keresztényei is. Midőn mi hajlandók vagyunk ezektől eltérni, érezzük, hogy e tárgy olyan, a melyet az egyesek komoly megfontolására kell hagyni. Mi nem számítjuk a szavazatokat, hogy valamely kétes kérdést eldöntsünk. Egy dolog bizonyos, hogy már Mózes előtt egyetlen egy parancsolatot sem találunk a szombatot illetőleg, sem pedig valamely intést arra, hogy ennek a világ végeig változatlanul kell maradnia. Éppen oly bizonyos az is, hogy ez intézmény állandó fenmaradása feletti kérdést a Jézus Krisztus tanítása szellemében kell eldönteni, ezen nagy próféta szellemében, a ki egyedül jogosult meghatározni, hogy az őt megelőzőt vallás intézményei az ő követőire nézve meddig birnak kötelező erővel. A mi minket illet, mi a Krisztus követői vagyunk s nem a Mózeséi, vagy a Nóéi vagy az Ádáméi. Mi keresztényeknek nevezzük magunkat s a mi egyetlen sinormértékünk az evangelium. Az ó testamentumból minket semmi egyéb nem kötelez, mint a mi az új által is el van ismerve, abba be van véve. A kérdés tehát ezen sarkallik: az új testamentum, a keresztény vallás reánk szabja-e a régi szombatot?

Hogy ezen kérdés megoldását megkönnyítsük, mindenek előtt vizsgáljuk meg közelebbről ezen intézmény természetét és célját; a mi egyébaránt nagyon világos. Szavak azt nem tehetik tisztábbá. Az ó testamentum szerint a hetedik vagy is a hét utolsó napja a többiektől el volt különítve vagy meg volt szentelve, mint a nyugalom napja, annak emlékére, hogy e napon Isten is megnyugodott a teremtés munkájától. *) Ezen intézmény

*) Olvasóinkat kérjük, tartsák szem előtt, hogy mi most csak egyszerűen

jellemző vonása, a nyugalom. A szombat szó nyugalmat jelent. Az esemény, amelynek az emlékéül lőn felállítva, a nyugalom volt. Hogy a hetedik napot jelölték szombat napul, onnan van, mert ez a teremtőre nézve is a nyugalom napja volt. Ezen nap megszentelésének főmódja a nyugalomban állott. Az intézmény megkülönböztető bélyegvonását tisztábban kifejezni nem lehetett volna. A ki a negyedik parancsolatot figyelemmel elolvassa, abból átlátja, hogy ezen nap Istennek való szentelése semmi egyéből nem áll, mint az ő nyugalmának utánzásából. Hogy mennyiben állott ebben a szombat megszentelése, kitűnik a következő helyekből: „Megtartásatok azért a szombatot, mert szent dolog az ti közöttetek. Valaki megrontja azt, megöletessék; mert valaki azon dolgot teend, annak lelke kigyomlálatik az ő népei közül.*) Hogy a szombat megszentelése az Isten példája szerinti nyugalomban állott, ennek még jellemzőbb bizonyosságát találjuk az új testamentumban, hol Jézus ezt mondja: „hogy szombat napokon a papok a templomban a szombatot megtörik.*) A szombat megszentelésére nézve a nyugalom valami oly lényegesnek tartatott, hogy maga az áldozat bemutatásának munkájáról is, ámbár Istentől rendeltetett, az mondatik, hogy a szombatot megszenteljen. A Mózes írásaiban lehet ugyan találni egynehány kifejezést, melyek a szombat megünneplésének más módjára mutatnak; mert ő ezt „szent gyülekezetnek“

azon tudósítást adjuk elő, a mi a szombatra nézve az ó testamentumban találtatik. Hogyan kell ezt a közleményt magyarázni, oly kérdés, amely nem tartozik jelen értekezésünk körébe. Mindazáltal megkivánjuk jegyezni, hogy az Istennek tulajdonított nyugalom itt csak képes értelemben veendő. Isten, a ki soha el nem fárad, és a kinek mindenható munkája megszűnés nélküli, a szó tulajdonképpeni értelmében véve, soha se nyugszik. A teremtés munkáját bevégezvén, nem tette magát tétlenségbe s nem is szűnik meg egy pillanatra sem mindenható erejét gyakorolni. Az ő munkásságának egy különös módja szakadt félbe és azon kevésbé miveltségek felfogásához képest ez a félbeszakadás nyugalomnak nevezetett. Nekünk úgy tetszik, hogy már maga az a tény, hogy a szombat az Istentől való olyatén felfogásra van alapítva, amelynek csak képes értelme van, és amely az Istenről magasabb felfogással bíró lélekre nézve bizonyos tekintetben még visszataszító és megdöbbentő, nyilván mutatja, hogy azt nem lehet valamely állandó, örökre szóló intézménynek tekinteni. Egy ilyen intézmény nem hordja magán egy változhatatlan és egyetemes törvény bélyegét.

*) 2 Móz. 31. 14. valamint Jer. 17. 22.

**) Máté 12. 5.

nevezi; de hogy ez az elnevezés a templomon kívül egyébre rávihető-e vagy nem, nem bizonyos. Semmi esetre sem valószínű, hogy a nép inkább szombat nap kereste fel a levitákat és prófétákat; de erre nézve határozott rendszabályra nem akadunk és tudva van, hogy Judeában csak a fogság után épültek zsinagógák és istenitisztelekre szánt helyek. A szombat nap fő ismertető jegye tehát a nyugalom volt. Ez tette azt egy emlékjeggyé és ettől vette nevét, s hogy a szombati nyugalomra miért fektettek oly nagy súlyt, könnyű megérteni, ha meggondoljuk, hogy annak emberi és vallási célja volt t. i. a szolgaságban élő embereknek és az állatoknak pihenést szerezni, oly intézkedés, a melyre egy miveletlen s félbarbar állapotban levő korban, hol a rab-szolgák semminemű joggal nem birtak, az emberek és állatok iránt kevés könyörületet ismertek, nagy szükség volt. Ezzel öszhangzásban, úgy találjuk, hogy a zsidó nemzet a szombatot mindig úgy tekintette, mint öröm- és ünnep-napot. Krisztust egy szombat napon tartandó ünnepélyre meghíván, ő a meghívást elfogadta s nekünk úgy tetszik, hogy a zsidók most is mint hajdan azt a napot a zsinagógákban és társas örömek között töltik el.

Ezek szerint a szombat természetét és célját nem lehet félreismerni. A hetedik vagy a hét utolsó napja volt ez, melyet Isten nyugalom-napul rendelt, annak emlékezetére, hogy ezen napon ő is megszűnt a teremtés munkájától, és így ezt a zsidóknak is követni kell. Hogy a nemzeti élet és miveltség fejlődésével ezen nap megünneplése más vallásos szertartásokkal igen alkalmasan öszszekapcsolható, ezen mi nem kételkedünk. De annak különös megszentelési módja, az egyetlen, a mely az egész népnek határozott kötelességéül volt téve, csupán a nyugalomban állott. Most már azt kérjük: a hetedik vagy a hét utolsó napjának ily módon megszentelését tanítja-e a keresztény vallás? A felelet erre igen tiszta. Mi azt állítjuk, a mit senki sem vonhat kétségbe, hogy az új testamentumban egyetlen kifejezést a vagy csak közvetett parancsot sem találunk, a miből azt lehetne kivonni, hogy kötelességünk ez intézményt fentartani; és azt állítjuk, hogy a keresztény világban ezt nemcsak megtalálni nem lehet, sőt a gyakorlat mutatja, hogy ez intézmény tekintélye már tényleg meg is szűnt.

Ez utóbbi állításunk olvasóink közül némelyeket megdöbben-
het; de azért az nem kevésbé igaz. Mi azt állítjuk, hogy a ke-

resztény világ a szombat megünneplését a negyedik parancsolat értelmében a gyakorlatban már eltörölte. Van ugyan egy keresztény felekezet, a szombatosok, a kik betű szerint ragaszkodnak még a negyedik parancsolathoz. De ezeknek száma csekély s elenyészik azon keresztények nagy többsége előtt, a kik már évszázakkal ezelőtt megszűntek a szombatot a Sinai hegyről kiadott rendelet értelmében megtartani. Igaz, hogy a keresztényeknek is megvan a magok szent szombatjuk. De avagy a régi szombat-e ez? Mi azt mondjuk, hogy nem s ezen pontra nézve felkérjük olvasóink figyelmét. A régi szombat, a mint láttuk, a hét utolsó napja volt, nyugalomra rendelve, annak emlékéül, hogy ezen napon Isten is megnyugodott. Kérdjük már most, hogy a hét első nap, mint a Krisztusnak halálból való feltámadása emléknapja, egy jelentőségű intézmény-e amazzal? Lehet-e kirívóbb különbséget találni két intézmény között? Lehetséges-e ezt a kettőt egymással öszszevarni? A keresztény világ nem felhagyott-e már a régi szombattal? Nem annak bizonyosága-e ez, hogy a régi szombatra a keresztény világnak már nincs többé szüksége? Ki volna tehát közöttünk, a ki azt ugy tekintené, mint egy egyetemes és örökké tartó törvényt?

Tudjuk, hogy erre sokan azt mondják, hogy a régi szombat még mind érintetlenül fennáll, hogy a kereszténység azt nem szüntette meg, csak a hét utolsó napjáról az elsőre tette át, és ez oly csekély jelentőségű, lényegtelen változtatás, a mi a régi intézményt egészen sértetlenül hagyja. Erre nekünk több mondani valónk van. Először is, a napoknak illetén megcserélése, melyet állítólag, a kereszténység eszközölt, nem lényegtelen, sőt oly lényeges dolog, a mely a régi intézményt teljesen aláássa. A régi szombat célja volt emlékezetben tartani Istennek a teremtés munkájától való megszűnését, e végre igen bölcsen éppen az a nap volt kiválasztva, melyen Isten megnyugodott. Mi most azt állítjuk, hogy innepnapul a hét első napját választani, azt a napot, melyen Isten a munkához kezdett, ezt a napot választani s azt egy egészen más eseménynek, Krisztus feltámadásának emlékére szentelni, anynyi mint teljesen félretolni a régi szombatot. Mi nem tudunk ennél lényegesebb eltérést gondolni az eredeti rendszabályt illetőleg. Ez a helyettesítés, a mint ezt nevezik, teljesen eltörlés ugy a betű, mint a lényeg szerint. Ez a mi első megjegyzésünk. Másodszor azt mondjuk, hogy az új testamentumban sehol sem látjuk kifejezve,

hogy az első nap a hetedik helyett lenne helyettesítve. Egy ily változtatást bizonyosan nem tettek volna minden figyelmeztetés nélkül, ha a szombat az Isten által megállított egyetemes és állandó törvények közé tartoznék. Ámde hiában keresünk avagy csak egy szótagot is, a mely a negyedik parancsnak ezen megváltoztatására mutatna. Harmadszor, a keresztények semmit sem tudnak ezen helyettesítésről. Erre nézve teljes bizonyítékokkal rendelkezünk. A kik először tértek át a keresztény vallásra, azok zsidók voltak és ezek távolról sem gondolták azt, hogy a keresztény vallásnak a Mózes törvényeit eltörölni szándékában volna. Évek hosszú során át épp oly nagy tiszteletben tartották ezt a törvényt, mint azelőtt. Midőn Pál a pogányok között végzett sok munkálkodása után Jeruzsálembe ment, az öregebbek így szóltak hozzá: „Látod, atyámfia, mely sok ezer zsidók vannak, kik hisznek és mindnyájan a törvényhez való buzgósággal felgerjedtek.“ *) Ebből nyilván van, hogy a zsidó szombatot vagy a nyugalomra rendelt hetedik napot, a zsidó ünnepek legnagyobbját mindnyájan tiszteletben tartották, és tiszteletben tartották egyszersmind, a mint mi hiszszük, a hét első napját, mint a Krisztus feltámadása emléknapját. Ily állapot volt évek hosszú során át az ősi egyházban. A két napot egyformán meginnepelték. Mi ugy hiszszük, hogy nem szorul több bizonyítékra azon tan tarthatatlanságának kimutatása, mintha az apostolok tették volna a hét első napját a hetedik helyébe ünnepnapul. Még csak egy érvet hozunk fel. Pál inti a kolossébeli keresztényeket, hogy ne vegyék számba azoknak ítéletét vagy kárhoztatását, a kik őket azzal vádolják, hogy a szombatot nem tartják meg. „Senki azért titeket ne kárhoztasson az ételért vagy italért vagy az innepnapra vagy a szombatokra nézve.“ **) Ez a hely igen világos. Azonban vannak, a kik ellenvetik, hogy a szombat alatt nemcsak a hetedik napot lehet érteni, hanem más innepnapokat is. De ha meggondoljuk, hogy Pál ezt a szót ezen a helyen minden megszorítás vagy kivétel nélkül használja, és hogy azt abban az időben leginkább és csaknem közönségesen a hetedik napnak vagy a hét szombatjának megjelölésére használták, teljes joggal feltehetjük, hogy az apostol is ezen értelemben szól erről az intézményről. Hogy akadhat keresztény ember, a ki ezen helyek olvasása után még ítéletet mondhat vagy kárhoztathatja felebará-

*) Csel. 21. 20.

**) Kol. 2. 16.

tait azért, mert ezek kérdés alá vonják vagy éppen megvetik az ő szombatról való egyéni nézeteit, megdöbbentő bizonyosága annak, hogy mily lassan hódítják meg a türelem és szabadelvűség az embereket. Ezen megjegyzések után nincs miért mondjuk, hogy mily igazságtalan dolgnak tartjuk mi társulatok segélyével erőszakolni rá az emberekre ezen nap megünneplésének különös módjait.

Előadván a legfőbb okokat, melyek a régi szombat örök érvényűsége ellen szólanak, olvasóink közül többen azt kívánhatnák, hogy adjuk elő az Ur-napjára vagy a vasárnapra is nézeteinket, s mi ezt is megteszszük, jóllehet ez a tárgy szorosán véve nem tartoznék jelen cikkünk keretébe. Mi azzal tartunk, hogy a hét első napja — a vasárnap — nyilvános isteni tisztelet-tartásra és a keresztény vallás ismeretének és gyakorlásának előmozdítására van rendelve, és hogy ezt erre a végre a Krisztus feltámadása iránti tiszteletből változtatták. Erre a nézetre a következő szemlélődések útján jutottunk. — Valahol az evangeliumot prédikálni kezdték, követői egyházakat vagy gyülekezeteket alapítottak s ezeknek vezetésére és tanítására papok alkalmaztattak. Valahol a keresztény vallás megfogamszott, a közös vallásos gyakorlatokra és a közerkölcsiség és tökéletesedés előmozdítására, mint a keresztény vallás megalapítására és terjesztésére legalkalmasb eszközök, társulatok alakítottak. Világos tehát, hogy a kijelölt célokra bizonyos időt kellett határozni s ehez képest, ugy találjuk, hogy az első keresztények szokásba vették vallásos gyűléseiket a hét első napján, mint a Krisztus feltámadása emléknapján tartani meg. Ezt az új testamentumból és az egyház legrégebb korának egyetemes történetéből így tudjuk. Valahol a keresztény vallás elterjedett, a hét első napja mindenütt a keresztény isteni tisztelet és tanítás alapjául rendeltetett. Ez az alapja a szóban levő intézménynek. Mi ezt ugy tekintjük, mint tisztán keresztény intézményt — mint olyat, melynek eredete az evangeliumban van, mely szorosán az új kijelentéshez tartozik, és azzal tartunk, hogy ennek helyes megülmódját tisztán a keresztény vallás szellemében kell meghatározni. Az új testamentumban azonban egyetlen határozott szabályt sem találunk az Ur napjának megülmódja, valamint az isteni tisztelet és tanítás tartása, és az ezen kívül fenmaradó idő eltöltése módjára nézve. És ez teljesen megfelel a lehető várakozásnak; mert az evangelium nem valamely meghatározott

szabályokból álló vallás, s a judaismustól éppen a maga szabad jelleme által különbözik leginkább. Az evangéliumban nagy elveket, messze kiható nézeteket, általános, hasznos következményű és mindent felölelő elveket találunk, a melyeknek alkalmazása azonban az egyes egyénekre van bízva. Előnkbe adja s kötelességünk-ké teszi természetünk tökélyesbitését, lelkünk mívelését, azon erények gyakorlását, melyek mi bennünk az „Isten országát“ megalapítják és reánk bizza azon módok meghatározását, melyek által e nemes célok elérését magunkra nézve legnagyobb mértékben biztosíthatjuk. Miért kötnök meg tehát azt, a mit Krisztus szabadon hagyott? A vasárnapi isteni tisztelet és tanítás módjai nincsenek körülírva s ki merné azt állítani, hogy ezeket nem lehet tökélyesbiteni? Hogy ezen intézménynek oly korlátolt befolyása van és annyira elhanyagoltatik, egyik oka éppen abban keresendő, hogy a mostani formában nem elégíti ki teljesen korunk igényeit és tartani lehet attól, hogy miveltek előtt minden becsét elveszti, ha további kísérletek tétetnek arra, hogy a vasárnap megünneplése azon babonás szigorral kezeltessék, a mely miatt már a korábbi időkben becséből sokat vesztett.

A szombat megünneplése előmozdítására alakult egyletek különböző célokat tűznek magok eleibe, a melyeket bizonyos pontig mi is szivünkbenől üdvözlünk, de a melyek természetöknél fogva határozott körülírást vagy szabályozást nem tünnek meg s ennél fogva mint a keresztény vallás tette, az egyesek lelkiismeretére bizandók. Ezen egyletek törekvése kétségtelenül oda irányul, hogy az emberek vasárnaponként ne dolgozzanak. Általánosan szólva, nekünk is ugy tetszik, hogy e napon a munkának félbehagyása csakugyan szent kötelesség; mert nem tudjuk belátni, hogy másképpen hogy lehessen a kijelölt célokat csak valamennyire is elérni. Azonban nem hiszszük, hogy a dologtól való eme önmegtartóztatást egész szigorral gyakorolták volna az első keresztények Jeruzsálemben, a kik, a mint láttuk, a hetedik napot teljes nyugalomnak szentelték, és a kiknek társadalmi kötelességeik nehezen engedhették meg a következő napot is nyugalomban tölteni el. Azt sem hiszszük, hogy az áttértek, a kik a pogány tartományokban a rabszolgák osztályából valók voltak, a hét első napján a dolgot kikerülhették volna; mert ez által a legkeményebb büntetésnek, talán halálnak tették volna ki magukat, és semmi nyomát sem találjuk annak, hogy a hívöknek ezen része szabály-

szerűen vértanuságot szenvedett volna. Tudjuk azonban, hogy az első keresztények, a minő mértékben szabadokká lettek a pogányság és zsidóság lánczaitól, az Ur-napját a munkától való pihenés napjává tették, és az indokok, hogy miért tették ezt, oly világosak és nyomosak, hogy ebben a későbbi keresztények is csaknem minden kivétel nélkül egyetértettek velek. E pontra nézve nincs és nem is lehet véleménykülönbség. A vasárnapnak mivesnappá tételét mi épp ugy kárhoztatnók, mint bárki más felebarátaink közül. De a mikor ezt nyilvánítjuk, hozzáteszszük, hogy e tekintetben a keresztényekkel szemben nem lehet a keresztény vallás szigorát alkalmazni és hogy vannak esetek, melyek a vasárnapi munkát is igazolják, a melyeknek megítélését az egyesek lelkiismeretére kell bízni. Ezen ünnepnap nagy célját bizonynyal el lehet érni, a nélkül, hogy valaki épp oly óvatosan kerüljön minden dolgot vasárnapon, mint a mily óvatosan kerüli azt a zsidó a maga szombatján. Ez a felfogás igen is helyes lehetett egy szolgai jellemmel bíró vallás alatt és a sötétség korában; de ránk nézve babona lenne. Például, mi nem tartjuk kötelezőnek a keresztényre nézve, hogy szombaton estve még az ételt is megfőzze a következő napra vagy hogy egész héten át azon törje a fejét, mi módon távolíthat el magától a következő vasárnapra minden nemü kézi munkát. Ugy vélekedünk, hogy jöhetnek esetek, a melyek még a terhes munkát is igazolják vasárnapon; s önmaga, valamint családja iránti kötelességmulasztással, a gondviselés iránti hálátlansággal és babonasággal vádolnók azt az embert, a ki gabonáját inkább odaveszni engedné, mint hogy azt az isteni tiszteletre rendelt idő egy része alatt betakarítsa. E tekintetben a keresztény vallás nekünk szabadságot biztosított. Itt az egyénnek kell maga felett bíraskodni és visszautasítjuk az egyetek abbéli kísérletét, hogy e magában határozatlan kérdésre nézve keresztény társaiknak törvényeket szabjanak.

A szóban levő egyetek továbbá a postai közlekedést is szeretnék vasárnapokon megszüntetni. Erre nézve a leglelkiismeretesebb emberek között nagyon eltérő nézetkülönbségek uralkodnak. Emlékezetébe hozzuk olvasóinknak, hogy ezen folyóirat egyik korábbi számában egy cikk jelent meg a szombatról, a mely ezen kísérletet, hogy a postai közlekedés vasárnapokon megszüntessék, ellenezte. Kötelességünknek tartjuk kinyilvánítani, hogy ezen folyóirat fentartói és legjobb barátai között különböző véle-

mények találhatók e kényes kérdésre nézve. Egyben azonban mindnyájan egyetértünk, abban t. i. hogy a postai közlekedésnek vasárnapokon leendő megszüntetésére tekintélyes együletet alakítani helytelen dolog; mert ez az egylet a maga rendeltetésétől eltérőleg könnyen politikai czélokra használtatnék s azon kísértetbe esnék, hogy magát a kormányzásba beleelegyitse s ugyanekkor hazánkknak talán legbecsületesebb polgárait egy nagy tömeg lekiabálásának kitegye, őket szemrehányással s lenézéssel illesse.

Ez az egylet végre még a vasárnapokon való utazás megszüntetését is czélozza. Semmi sem bizonyosabb, mint az, hogy a vasárnapokon való szükségtelen utazás nem egyezik meg ezen napot illető kötelességeinkkel s ezért az ellen irni, prédikálni s társaságokban beszélni maga helyén is van. A szükségtelen utazás alatt olyan utazást értünk, a melyet minden különös hátrány nélkül kikerülhetünk. De ha megfontoljuk, hogy egy, a miénkhez hasonló országban, a hol a közlekedés oly nagy terjedelmet vett s oly sok irányu, az utazásra folytonosan állhatnak be esetek, a midőn azt kikerülni nem lehet, azzal tartunk, hogy ez is egy oly kérdés, a melybe az egyleteknek nincs joga beleszólani, a melyet szintén az egyén lelkiismeretére kell hagyni. Egy oly országban mint a miénk, hány egyén lehet, minden vasárnap, a kiket egészségi állapotuk, családi körülményeik vagy más ügy-bajos dolgaik arra kényszerítenek, hogy e napon is útra keljenek? Megtörténhetik, hogy valakinek jószága, melynek felügyelése reánk van bízva, veszélyben forog, hogy egy jó alkalom siklik ki kezeink közül, hogy búcsuzatlanul kell elválnunk egy haldokló vagy távozó barátunktól, ha éppen vasárnap nem indulunk útra vagy azt e napon félbeszakasztjuk. Mily nehéz gyakran az utazónak egy oly szállodát találni, a hol a vasárnapot illő nyugalommal és kényelemmel eltölthesse! A vasárnapi utazás ellen alakuló egylet ennél fogva előttünk igen is szerencsétlen vállalatnak tetszik, és tagjai szerencsét kívánhatnak magoknak, ha magokat az erkölcsi biráskodás és dictátorság bűnétől menteknek érezhetik egy oly kérdésre nézve, a melyet a gondviselés nyilván kivett az emberi törvényhozás alól. Tudjuk, hogy ezen megjegyzésekre azt lehet mondani, hogy az általunk igényelt szabadsággal vissza lehet élni, és ebben mi nem is kételkedünk. Mi nem ismerünk egyetlen egy igazságot, kiváltságot, hatalmat, áldást, jogot, a melylyel az emberek vissza ne éltek volna. De avagy meg kell-e fosztani az embereket a szabadságtól azért, mi-

vel az gyakran szabadossággá fajul? Olvastunk bizonyos felekeze-
tekről, a melyek különbség nélkül kárhoztattak mindennemű mu-
latságot és élvezetet, mivel ezek, ha egyszer engedélyezve vannak,
kicsapongássá fajulhatnak; és olvastunk másokról, a melyek tör-
vény által szabták meg a legegyszerűbb és legdurvább öltözetet,
mivel minden ékesség, bármily kis mértékben megtűrve, bizonyo-
san tulzásra és hiuságra vezet. S ugyan hát soha sem fog meg-
szünni az ilyen lealázó törvényhozás? Soha sem jő el már az idő,
midőn az embereket önmagokra lehet bizni? Az isteni igazgatás
rendszerébe tartozik-e az embereket határozott rendszabályok kö-
zé szorítani? A gondviselés nem hágy-e éppen semmit az egyén
belátására? A gondviselés megfosztja-e az embert minden előjog-
tól, a mivel vissza is lehet élni? A keresztény vallás szorosán
meghatározott s változhatatlan kötelességi formákkal lát-e el minket,
mivel az ész és lelkiismeret, a kötelességek feletti ítéllettelben
gyakran áldozatul esnek az önzésnek és szenvedélynek? A termé-
szet, a gondviselés és a keresztény vallás mily szabadon, nemesen
és bizalomteljesen bánnak el az emberrel! Vajjon mikor tanulják
meg az emberek egymás irányában hasonló szabad és bizalomtel-
jes szellemet tanusítani?

Megvizsgáltuk néhányát azon különböző czéloknak, melyeket
a szombat megünneplésének előmozdítására alakult társulat maga
eleibe tűzött. Különös czélokról szoltunk; de úgy hiszszük,
hogy van még egy általános is, a mely tagjai közül némelyek-
nél a háttérből kikandikál és a melylyel talán kevesen vannak még
tisztában, de a mely nem kevésbbé valóban létezik és a melyre néz-
ve jó lesz előre óvatosaknak lennünk. Mi úgy látják, hogy némé-
lyek, és pedig nem kis számmal, bizonyos határozatlan ösztönsze-
rű érzést táplálnak magokban az iránt, hogy a keresztény vallás
általok felkarolt formájának elterjesztésére szükség van egy rideg
szombatra, a puritán szombatra; s hajlandók vagyunk hinni, hogy
ezek az emberek ohajtanák az Ur-napját a menynyire csak lehet
megkülönböztetni más napoktól, ohajtanák azt az önnegtagadás és
kényszer eszközévé tenni, s ez által felhasználni egy theologiai
rendszer előkészítésére, a melyet a természetes, szabad és vidám
állapotban levő lélek soha sem fogadhat el. A puritánok szombat-
ja és az ők kálvinista különzségeik együtt járnak. Ámde mi sem
az egyikhez, sem a másikhoz visszatérni nem akarunk. A puritá-
nok, különösen azok, a ki ebbe az országba települtek le és sze-

rencsés száműzetésök által kikerülték az erkölcsöknek azt a megvesztegettetését, melyet Anglia puritan egyházaiban a polgárháboru és a hatalom bírása szült, ezek a puritánok, tekintve saját korukat, mindenesetre méltó igényt tarthatnak a mi tisztelésünkre. De a megelőzött korok emberei iránt tartozó őszinte tiszteletet igen jól lehet egyesíteni az ők gyengeségeik és tévedéseik megismerésével, és fontolóra kell vennünk, hogy azok a tévedések, a melyek velök szemben menthetők, mert kikerülhetetlenek voltak, szigorubb megrovást érdemelnek, ha azokat utódaik megörökíteni igyekeznek.

Ezekből lehet látni, hogy mi nem óhajtunk nagy egyleteket alakítani a végre, hogy a vasárnap megünneplése az emberekre ráerőszakoltassék. Mindazáltal óhajtánók, hogy ez a nagy fontosságú kérdés több figyelemben részesülne. Óhajtjuk, hogy a vasárnap nagyobb tiszteletben részesüljön és inkább megünnepelessék, és a mint hiszszük, erre csak egy biztos út van és ez abból áll, hogy ezt a napot haszonhajtóbbá kell tenni, czélszerűbben kell felhasználni és oly változtatásokat kell annak megünneplésében behozni, a melyek a gondolkozó embereket is kielégítik és arról győzik meg, hogy a vasárnap megünneplése nagy és boldogító eredmények létrehozására alkalmas. A vasárnap, a mint az atyáinkról reánk átszállott, előttünk igen hiányosnak látszik. Igen természetesen, azt leginkább a papság vette kezébe s szerintünk ez még eddig nem találta fel mindazon eszközöket, a melyek azt az emberiségre nézve valódi áldássá tennék. Méltán lehet bámulni, hogy mily kevés ismeretet terjesztettek eddig az Ur-napján. Abban a meggyőződésben vagyunk, hogy korunkban jóval többet lehet és kell is tanítani, mint a megelőzött korban tanítottak; tanítani nemcsak a beszédek által, hanem ennél még jóval tanuságosabb gyakorlatok által, a mi aztán lehetővé teszi a szentírás bírálati és helyesebb ismeretét, az erkölcsiségnek vagy a kötelességnek ugy alapelveiben mint részleteiben való kifejtését, a mi a közönséges tehetségű lelket is alkalmassá teszi arra, hogy a természetről és történelemről magának tisztább nézeteket szerezzen, azoknak vallásos hasznát felfogja s megismerje belőlök a keblében rejlő isteni erőt. Továbbá azt hiszszük, hogy ezt a nagy értelmi tevékenységet sikerrel lehetne gyámolítani és fokozni nagyobb mérvű jótékonyági tevékenység által, valamint az által, ha a köz és magán jótéteményekre, a családi és társadalmi szivélyességre, jóságra nagyobb gondot

forditanánk, azokban inkább gyakorolnók magunkat.*) Bizonyára már eljött az ideje, hogy megismerjük azon különböző célokat, a melyeknek elérésére a vasárnapot fel lehetne használni. A vasárnap egy jelentékeny részének a gyermekek tanítására való szentelése, a mi korunkban divik, egy nevezetes korszakot alkot ezen intézmény történetében. Ezt, a mi reményünk szerint, a tudatlanok és szegények tanítása fogja követni. E kérdést már nem fejtegetjük bővebben, de a mit eddig elmondottunk, elég lesz annak kimutatására, hogy mily irányban kell a vasárnap megszentelését az emberek figyelmébe és gondjaiba ajánlani.

Ezekben a megjegyzésekben kifejeztük a vasárnap iránti mély tiszteletünket. Elöttünk ez sokkal fontosabb nap és nemesebb célokra van szentelve, mint a régi szombat. Kénytelenek vagyunk azonban kimondani, hogy mi nem fogadhatjuk el azokat a megkülönböztetéseket, a melyeket az emberek gyakran tesznek ez és más napok között, mivel ezek előttünk egyfelől alaptalanoknak, másfelől veszélyeseknek tetszenek. Például, némelyek azt mondják, hogy a vasárnap a vallásért van életünk más közönséges napjaitól elkülönítve. Hogyan! Hát nincsenek-e napjaink egyaránt a vallásnak szentelve? A vallásnak nagyobb befolyása van vasárnapon, mint életünk bármely más napján? Van-e oly időszak, a melyben ne a kegyességnek kellene irányt adni? Nem különben, a vasárnapot némelykor mint szent napot különböztetik meg. Hogyan? Hát a szentségre való elkötelezés egyik napon nagyobb mint a másikon? Szentebb dolog-e a templomban imádkozni, mint a mi titkos kamaránkban, vagy szentebb dolog-e imádkozni, mint a mindennapi élet kísérteteit legyőzni? A vasárnap valódi megkülönböztetése abban áll: hogy ez a vallás bizonyos eszközeinek vagy meghatározott vallási cselekvényeknek van szentelve. De ezek nem szentebbek, mint más kötelességeink, és bizonyára nem fontosabbak, mint azoknak célja: az erkölcsös élet. Attól tartunk, hogy e tekintetben a babona még fogva tartja az embereket, a mi pedig nem illő a felvilágosult kereszténységhez. Mi egész komolysággal ajánljuk a vasárnap megszentelését, de mi nem bátorodunk az ahoz kötött kötelességeket feljebb becsülni más napo-

*) Nem lehetne-e a mi nyilvános jótékonyági intézeteink ügyei körül nagyobb munkásságot fejteni ki vasárnapokon, mint bármely más napon s ezen nap egy részének ily célra való felhasználása ellenkeznék-e a keresztény vallás szellemével?

kéin. Nagyra becsüljük és ajánljuk a vasárnapot, mint egy oly intézményt, mely által egész életünk megszenteltetik és nemesbbé lesz; és ezen eredmény nélkül hiábanvalók, sőt ennél is rosszabbak a legszigorubb isteni tisztelet-tartások, a legdrágább áldozattételek, a lehangosabb és legáhitatosabb könyörgések. Semmi áron sem szeretnők azon kötelességek becsét kisebbíteni, a melyeket a vasárnap előnkbe szab. Nagy örömünket találjuk a békét és nyugalmat lehellő vasárnapban, mely oly alkalmas a mindennapi élet gondjait és lázas verejtékezését enyhíteni, a magunkkal, és Istennel való társalgást elősegíteni és a jövő életre is figyelmeztetni. Üdvös dolog mint testvéreknek egymással találkozni, a templomban együtt imádkozni, hallgatni az Isten igéjét, egy kis időre visszavonulni a mindennapi élet foglalatosságaitól, hogy annál nagyobb nyugalommal és annál kitartóbb figyelemmel elmélkedhessünk a legnagyobb igazságok felett. Ezen kötelességekben sok czélszerű, jeles és üdvös dolgot találunk; de ha szabad összehasonlítást tennünk, mindezek előttünk a kegyességnek és erénynek kevésbé meghatározható bizonyítványai, mint a minőket az önzetlen szeretetben, az önmagunkon való uralkodásban, az igazság keresésében, az igaztalan úton szereshető vagyon megvetésében, az Istenben való rendithetetlen bizalomban, az örömeik és élvezetek mértékletes élvezésében, a kötelesség melletti kitartó és bátor küzdelemben találhatunk, a melynek teljesítésére a keresztény a mindennapi életben hivatva van. Illő dolog imádni Isten jóságát az imaórákban; de avagy nem látszik-e ennél felségesebb dolognak az ő jóságáról való meggyőződést, mint egy ösztönt és példányképet, szüntelen keblünkben hordozni és ezt oly nemes tettekben mutatni ki, a melyek az isteni szeretet munkáihoz hasonlítanak? Jó dolog Istentől a templomban erőt kérni; de avagy nem látszik-e ennél felségesebbnek ezt az erőt az élet terhes küzdelmeiben helyesen használni s ez által egy dicső és diadalmas erényre felemelkedni? Egyébaránt nem telik kedvünk benne ily összehasonlításokat tenni; mivel ezek rendszerint sok félreértésre adnak okot. A felvilágosult keresztény minden napot egyaránt tiszteletben tart. Reá nézve minden nap nemes kötelességeket szab, minden nap alkalmat szolgáltat a kegyesség és erény gyakorlására; minden nap küzdelmeket mér vállaira, a melyekkel viaskodva, nagyobbá és nemesebbé lesz; minden nap ad segílyt és lelkesültséget, a melyek által önmaga fölé emelkedhetik. Minden nap szent nap lehet és a legszentebb

az, a melyen az ember a legőszintébb, legbátrabb és minden kértely nélküli elhatározással rendeli alá magát az Isten akaratjának.

Czélunk volt még egy néhány egyletre megtenni észrevételeinket. Azonban már is túlmentünk a kiszabott téren és így arról le kell mondanunk. Észrevételeinket szabadon és nyíltan tettük meg; reméljük, hogy azokat senki sem fogja félreérteni. Mi érdekel és reménynyel tekintünk az egyleti szellemre, a mely korunkat jellemzi. Mi örülünk ennek, mint általában az emberiség tökélyesítésére irányult törekvés mindennemű nyilatkozatának. Megtettük, mit megtehettünk, hogy ezen hatalmas eszközt a visszaélések ellen biztosítsuk. Ha az egyleti szellem felett az eszély és bölcsesség gondosan őrködik, nem kételkedünk benne, hogy az nagy szolgálatot fog tenni amaz egyetlen valódi jó, az emberiség értelmi és erkölcsi tökélyesbülése érdekében.

